

rendje dus emlékkincseivel diszité, addig ő maga szerény de terhes másodrangú munkákra is vállalkozott az Akadémia számára. Ezekkel is azonban egyaránt, a magyar Monasteriologiával és a Codex Diplomaticus Hungariae indexével, nélkülözhetlenalapköveket rakott le nemzeti történelmünk számára.

Méltó, hogy a magyar történelem az Akadémia színe előtt koszorút tegyen a jeles férfiú emlékére!

BRANKOVICS GYÖRGY

RÁCZ DESPOTA

BIRTOKVISZONYAI MAGYARORSZÁGBAN

ÉS A

RÁCZ DESPOTA CZÍM.

PESTY FRIGYES

LEV. TAGTÓL.

(Olvastatott a M. Tud. Akadémia 1877. január 2-ki ülésén.)

BUDAPEST, 1877.

A M. TUD. AKADÉMIA KÖNYVRIADÓ HIVATALA.

(Az Akadémia épületében.)

Brankovics György rácز despota birtokviszonyai Magyarországban és a rácз despota czim.

Zsigmond király, nagy birodalma ügyeit már sok év óta folytonosan Budáról igazgatta, midőn a hódító török nemzet Európa második metropolisát Byzanczot fenyegette, és magát állandólag e világrészben megfészkelni készült. Byzancz 1422. évben egy újabb heves ostromot állott ki és bukását ez uttal csak azon körülmény háritá el, hogy II. Murad szultán szükségesebbnek találta Ázsiába fordulni, egy ottani lázadás elnyomására. II. Manuel görög császár érezvén, hogy az enyészet mindinkább hangosan kopogtat fővárosa kapuján 1423. év végén Budára jött, hogy Zsigmondnál segílyt keressen, de majdnem két havi tartózkodás után siker nélkül. Nem sokára bekövetkezett halálával, utódjára Palaeolog Jánosra öröktette át azt a gondot, hogy a roskadozó görög birodalmat külsegedelemmel fentartsa. Palaeolog János előbb Velenczére azután szintén Budára utazott, a nyugati hatalmak támogatását felkérendő. Minthogy akkor II. Murad zultánnak szintén békére volt szüksége, hogy szabad keze legyen Moreában és Havasalföldön, 1424. évi junius és julius havában szintén követeket küldött ajándékokkal Budára, és minthogy a hasonlóképp ott tartózkodó Lazarevics István, a zultán kívánságát nagyon ajánlotta, Zsigmond király, ki különben is a huszátákkal nagyon el volt foglalva, két évi fegyverszünetet kötött a zultánnal. Palaeolog Jánost pedig azon reménnyel biztatta, hogy ezen két év eltelte után, az ő érdekében lehetőleg legtöbb részvétet fog tanusítani.

Lazarevics István budai tartózkodása ideje alatt mint vazallus viselte magát, és hihetőleg már akkor kezdte meg

az alkudozást Zsigmond királylyal és a magyar főrendekkel, mely által Brankovics Györgynek az örökséget Szerbiában kívánta biztosítani, és mely törekvésében két évvel utóbb ezélt is ért, a Zsigmond által Tatán kiállított szerződés erejével.

Ezen szerződés képezi értekezésünk kiinduló pontját, és általában hazai történetünknek is egy nevezetes mozzanatát. ¹⁾

A gyermektelen és elvénült Lazarevics István kérte, hogy aövérenek fia Brankovics György Magyarország főnemesévé, és mint ilyen az országtanács tagjává avattassék, hogy Szerbország nevezett Brankovicsnak és törvényes férfiutódjainak a magyar korona fenhatósága alatt biztosittassék azon esetre, ha Lazarevics despota férförökös nélkül kimulna. Maga részéről Lazarevics még arra kötelezte magát, hogy bizonyos, különösen Magyarországra nézve fontos várakat, melyekre nézve a magyar királynak részint megszakadás, részint hosszas birtoklás következtében világos joga van, halála után Magyarországnak visszaadandja, egyszersmind esküvel hűséget fogad Zsigmond királynak és Magyarországnak azon kötelezettséggel, hogy szükség esetén az anyaországot egész hadi erejével segitendi. Azon esetre, ha Brankovics György is férförökös nélkül meghalna, egész Szerbia Magyarország rendelkezésére visszazálljon.

Mindezekért Zsigmond király arra kötelezte magát, hogy Szerbiát egész hatalmával a törökök ellen megvédeni. Arról, hogy Zsigmond király a Szerbiában neki átadandó várakért Brankovicsnak cserében magyarországi birtokokat átengedjen, az egész szerződésben nincs szó, sőt inkább a szerződés szövege így hangzik, hogy Zsigmond király Lazarevics despota magtalan halála esetére Szerbiát Brankovics Györgynek örökösödési joggal át fogja adni, a szerződésben névsze-

¹⁾ A szerződés teljes szövegét legelőször közölte Engel: Geschichte von Serwien und Bosnien 370—372. lap. Láshti Sebestyén kéziratából. Közölte továbbá Fejér Cod. diplom. X. 6. köt. 809—813. lap, és némileg javított szöveggel Szalay László: A magyarországi szerb telepek jogviszonyai az államhoz 119—122. lap, de szintén nem eredetiből. A szerződés kelt 1426. évben Tatán, de napja nincs kitéve. Zsigmond király a nevezett évben május 8-ától június 6-ig tartózkodott Tatán. Horváth Mihály azt írja, hogy a szerződés 1426. ősz elején kötöttetett meg.

rint említett várak és birtokok kivételével, mi által Zsigmond király kétségkívül azt akarta kijelenteni, hogy magát nemcsak ezen várak, hanem az egész tartomány tulajdonosának tekinti.

A Zsigmond király által magának fentartott várak a következők:

Thyznicza-vár és tartozandóságai Ozaz ¹⁾ kerületében.

Szokol ²⁾ vár, a polanchi ³⁾ kerületben, a mely kerületben egykor Hervoya ur Brodar és Szomszéd (szerbül Zvonized) várakat építette. Egyszersmind azon jöszágok és birtokok, melyek Szokol-vár közelében néhai Dragisa és Halap urakat illették, magtalan haláluk miatt azonban, a magyar királyra szálltak.

Macsó-vára és tartozandóságai, a melytől a macsói bán-ság vette elnevezését.

Hasonlókép Chaztha fia Lászlónak minden birtoka, melyek magtalan halála következtében szintén a királyra szálltak. Ezen birtokok névszerint nem soroltattak elő.

A *bythwai* kerület. Itt egykor királyi vár létezett, mely a lázadó Horváthy László kezébe esett, a honnan Koroghy István által kiüzetett. ⁴⁾

A *felső-abnai* és *alsó-abnai* kerület.

A *padiói* kerület, Abna közelében. ⁵⁾

A *neprichowi* ⁶⁾ kerület.

¹⁾ Engel és Szalay szövegében Ozach. Dimitrijevics Milan: Gyurgye Brankovics című életrajzában ezen Thusnitzáról úgy vélekedik, hogy ez tán hibás leírása a Ijesechnica vagy Losnica névnek.

²⁾ Engelnél Zackel és Zackol, Fejérnél Zahol és Zakol.

³⁾ Engelnél Polanz, Dimitrijevicsnél: Poljane.

⁴⁾ Lásd Zsigmond király 1388. évi levelét Koroghy István javára. Fejér N. k. 415. lap.

⁵⁾ Mily zavar van az oklevél szövegében mutatja következő összehasonlítás Engelnél: Item tenutis et districtibus Felsewabba et Alsowabna vocatis, item districtu Radio vocato penes Abria existente. Fejérnél: Item tenutis et districtibus Felsewatna existentibus. Item districtu Padio vocato penes Abna existente. Szalay is Radio kerületről szól. Dimitrijevics ezen abnai kerületről hallgat. A Radio nevet helyesen Radjeviná-ra-magyarázza.

⁶⁾ Engelnél: Nepryezen, helyesen Nepriesev.

A *ligh-i* kerület, mely a neprichowival határos. Helyesen Ljig.

A *rabas-i* ¹⁾ kerület.

A *Golubara* ²⁾ kerület.

Belazena-vár (Bela Stena, Fejérkő) minden tartozandóságaival.

Az *ubi* ³⁾ kerület, az Ub folyó mellett Szerbiában.

A *thamava melléki* ⁴⁾ kerület, a Tamnava folyó mellett Szerbiában.

Nándorfehérvár vára és minden tartozandóságai. Végre *Galambocz-vára* és minden tartozandósága.

Megjegyzendő, hogy Galambocz-váráról nincs említés a szerződés azon szövegében, melyet Fejér közöl, de benne van az Engel által közlött szerződésben. Mindezek után a szerződés még általánosságban oda veti, hogy azokon kívül még mindazon várakat, tartományokat, megyéket, városokat és községeket Szerbiában Zsigmond király a maga és a magyar korona számára fentartja, melyek egykor Nagy Lajos király által birattak, vagy időnkint Magyarországhoz tartoztak.

Midőn Lazarevics István végnapjait érezte közeledni, Brankovics Györgyöt Szrebernikre hívatta betegágyához, és őt a bojárok által serb despotának elismertette és még a végpillanatokat is jótékony intézkedésekre fordítván, meghalt 1427. év június 19-én. ⁵⁾ A tatai szerződés ténjtája még alig száradt meg, és Zsigmond király az azzal magára vállalt kötelezettségnek már derekasan megfelelt, minthogy Maróthy János macsói bánt még ez év végén hadsereggel Oláhországba indította. A szerencse kedvezett a magyar fegyvernek, mert Maróthy János a törökök pártfogoltját Radul vajdát elüzte, és Zsigmond hívét, Dán vajdát 1427. év elején a fejedelmi

¹⁾ Engelnél és Szalaynál Rabus, Dimitrijevics ezen kerületről hallgat.

²⁾ Engel Kohiobara, Fejér Cullubara, Szalay Holubara.

³⁾ Engel és Szalay: Ws. Fejér Wb.

⁴⁾ Engel: Thalm labemeleko zárjelben: Thamama Weleke, mit Szalay is elfogad. Fejér: Thamlawámelek.

⁵⁾ Ezen időt fogadja el Engel: Serwien 360., és Geschichte des ungr. Reichs II. 320. lap. Utána Hammer; Geschichte des osmanischen Reichs, I. 331. lap.

székbe beültette. ¹⁾ Ezen hadjárat elvonta a török hadsereget Szerbiától, mely ennél fogva könnyebben is lélekzett.

Lazarevics meghalván, utódjának feladata lett volna, a tatai szerződésben Magyarországnak fentartott várakat és kerületeket Zsigmond királynak átadni. De a dolog már kezdetén nem nagyon simán ment, a mire világosan mutat azon körülmény, hogy Zsigmond király 1427. év auguszt. havában Orsova felé kerülve, már szept. havában, tehát rövid időre Lazarevics halála után, személyesen jött le Nándorfehérvárra, még pedig hadsereg élén, melylyel holnapokon át táborolta körül a vár környékét. Ily módon a fegyveres hatalomnak latba vetésével lehet elbinni, a mit Zsigmond király az 1437. évben Tallóczy Matkó és Frank javára kiadott adománylevelében mond, hogy Nándorfehérvár, mely az előtt István despota kezében volt, annak halálával csakhamar (mox) Zsigmond királynak átadatott. ²⁾ Abban, hogy Zsigmond király 1428. évben jószágadományozásokkal jutalmazá Szentlászlói Márkot, ki Ujlaki László banderiumában vitézül szolgált, és nevezetesen in *conservatione* castris nostri Nándoralbensis érdemeket szerzett, szintén bizonyítványát látom annak, hogy Nándorfehérvár nem egészen Brankovics önkéntes akaratából adatott át, mert a király leküzdött nehézségeket jutalmazott fent, és ezek vajjon micsoda részről származhattak akkor, ha nem Brankovics részéről. ³⁾

Engel azon állítását, mintha Zsigmond király már 1426. október 31-én Belgrádon kélt levelet kiadott volna, a miben nyilvános jelét látja annak, hogy Zsigmond király akkor Brankovicsal értekezletet tartott, magaméva nem tehetem azon okból, mert Zsigmond király 1426. évben még nem volt Belgrádon. Ott volt azonban a következő évben, hadsereggel együtt szept. elejétől az év végeig, sőt még 1428. évben

¹⁾ Még ugyan ezen 1427. év ápril 6-án Hosszamezőn kélt levelével jószá adományyal jutalmazta Zsigmond király Kállay János vitézségét, ki Maróthy János zászlói alatt harczolt. (Fejér X. 6. köt. 876. lap.)

²⁾ Eredeti oklevél a Nemzeti Múzeumban.

³⁾ Gyulafehérvári káptalan levéltára.

is a tavasz nyitáig. ¹⁾ Nem állhat meg Engel azon vélekedése sem, hogy Zsigmond király Brankovicssal Galambócz vára visszavételének módjáról értekezett volna; az ily értekezetre egy nagy ország királya nem jelenik meg hadsereggel, és nem is olvassuk sehol, hogy Brankovics hadesapatai is részt vettek volna a Galambócz-vár elleni hadi működésben, a mi egyuttal azt is tanúsítja, hogy a viszony Zsigmond király és Brankovics közt már kezdetben némileg feszült volt. Különböen Engel egy másik helyen maga is elismeri, hogy Brankovics György, a várak átadását kihuzta, ²⁾ de vélekedése szerint azért, mert Zsigmond király, ki lengyel, cseh és német országos és egyházi ügyekkel el volt foglalva, maga sem sürgette a szerződés életbeléptetését.

Azon várak közt, melyek a tatai szerződés szerint Zsigmond királynak lettek volna átadandók, Galambócz-vára is neveztetik. De ennek átadása különös nehézségekbe ütközött. Még Lazarevics István valami Jeremiás nevű hű szolgájának 12,000 aranyat ígért jutalmul, melyeket azonban készen nem bírván, ezen szolgájának ideiglenesen Galambócz várát adta zálogba. Az lett volna tehát a teendő, hogy Zsigmond király a kiváltási összeget azon szerb bojárnak lefizesse, és a várat Magyarország déli határainak biztosítására megszállja. Zsigmond király azonban mint sokszor, most sem rendelkezett pénzzel, egyedül jogára támaszkodott, mely a kiváltás kötelességét kirekeszté, és Lazarevics István oklevelének valódiságában kételkedett, a despotának pecsétjét pedig hamisnak és utánzótnak találta. A szerb bojár erre Murat zultánhoz fordult, ki épen ez időben Szerbiába betört, tőle pénzt kapott, és személyesen vezetett egy török csapatot Galambócz-vár elé, mely azt azonnal megszállta. ³⁾

Ezen körülmény idézte elő a következő év hadjáratát Magyarország részéről, melynek érdekei oly élenken kockáztattak. A magyar hadsereg már 1428 ápril végén táborolta

körül Galambócz-várát. E hadjárat alatt a hősies feláldozás ez fényes vitézség számos jelenete fordult elő, de a kis magyar hadsereg a háromszorta nagyobb török ellenében nem jöhetett kedvező eredményre és nagy veszélyben forgott. Galambócz azért török kézen maradt, a magyar hadsereg pedig a Duna balpartjára átszállván, Murat győztes hadai szabadon pusztíthatták egész Szerbiát. A pusztításnak akkor vetett véget a zultán, midőn Brankovics György 50 ezer arany évi adót ígért, és Magyarországgal való minden összeköttetésének megszakasztását ígérte. ¹⁾

Nándorfehérvárnak Zsigmond kezébe való átadásának ideje, hazai iróinknál nincs kellőleg meghatározva. Foglalkozunk tehát ezen kérdéssel. Zsigmond királynak legkorábbi levelé, mely Nándorfehérvárból kelt, 1427. szept. 10-éről szól, és ezen idő után elég sűrűen követik egymást. Innét kelt a királynak egy másik levele november 7-éről, a melyben Nándorfehérvárt a macsói bánóság hatóságától függővé teszi, és a városnak — *Civitate nostram* Nandoralbensem — különféle szabadalmakat engedélyez, melyek különösen az ottani kereskedés emelésére czéloztak. Többi közt rendeli, hogy sem a Sopronból ide meghívott iparosoktól, sem másoktól, kik bár honnan Nándorfehérvárra költöznek, utjokban senki és sehol vámot ne szedjen. Mindez arra mutat, hogy Zsigmond király Nándorfehérváron mint valóságos uralkodó lépett föl, és hogy a kifejezés *Civitas nostra* a szó legszigorubb értelmében veendő. Nem lehet figyelem nélkül hagyni, hogy Zsigmond király az idézett levélben egy általa kiadott más levelére hivatkozik, melyben Nándorfehérvár szabadalmi részletezve vannak. ²⁾ Mi által nincs ugyan az mondva, hogy ezen utóbbi levél már korábbi években kelt volna. — Két nappal később ugymint november 9-én Zsigmond király a Bathwai István és Aszófői Lőrincz közt, Kövesd és Örményes nevű birtó-

¹⁾ Engel téved, midőn a Galambócz elleni hadjáratot 1427. évi május havára teszi; téved abban is, hogy Murat zultánnak pénzzel való kielégíttetésében a heteg Lazarevics Istvánt is emlegeti Brankovics György mellett. A Galambócz előtt folyt nagy harcok 1428. május végére vagy június elejére esnek, és akkor Lazarevics már nem volt az élők közt.

²⁾ Magyar Történelmi Tár IX. 138. lap.

¹⁾ Ráth Károly: A magyar királyok hadjáratai, utazásai stb. Második kiadás, az 1426., 1427., 1428. évek.

²⁾ Serwien und Bosnien 378. lap.

³⁾ Diugoss elbeszélése után Engel: Serwien und Bosnien 372. lap.

kökre nézve létre jött egyezséget megerősíti. A keltezés helye »a mi nándorfehérvári várunkban.«¹⁾ És így ezen diplomati-
kai formulát folytonosan használta.

Mind ebből méltán lehet következtetni, hogy Nándorfehérvár a fentebbi időben Zsigmond királynak már át volt adva, és hogy midőn Galambóc-vár ostromára indult, a kérdést nem hagyta megoldatlanul hátra.

Vajjon Zsigmond, az első magyar király, ki Nándorfehérváron tartózkodott, a vár megszállása után azonnal külön várparancsnokot nevezett-e ki? nem mondhatjuk. Forrásaink 1430 év előtt ilyent nem említenek, és így feltehető, hogy miután az időben ugyanis két macsói bán együttesen hivataloskodott mindig,²⁾ kiknek Zsigmond, mint említém, Nándorfehérvárt alárendelte, Tallóczy Matkó várparancsnokká történt kineveztetéseig, a macsói bánok egyike örködött Nándorfehérváron; mely alkalommal megemlítjük, hogy 1427. és 1428. években Maróthy János és lévai Cseh Péter, 1429. és 1430. Ujlaky István és lévai Cseh Péter voltak macsói bánok.

Engel azt következteti, hogy Nándorfehérvárnak átadása 1433. év elején történt, és pedig azon körülményből, mert amaz évben már Tallóczy Máté kevei főispán és nándorfehérvári kapitány minőségében fordul elő.

Ha a derék német nyelvű, de magyar érzelmű történetíró az ilyen adatra súlyt fektet, a mint joggal teszi, Nándorfehérvárnak magyar kézbe adását még így is legalább 1430. évre lehet tenni, mert a Kállay család levéltárában Tallóczy Matkónak két levelét találtam 1430. évből, melyben magát nándorfehérvári kapitánynak czímezi.

Ezen időben a nándorfehérvári kapitányok sora következő volt:

1430. *Tallóczy Matko* (Matko de Ragusio) kevei főispán, (Budai kam. ltár NRA. 1521. cs. 25. sz.) nándorfehérvári kapitány. (Kállay cs. ltára; itt található két levélben érinti, hogy más hivatalai is vannak. Az egyik levél kelt Bedefalván novemb. 29-én, a másik Panczal

¹⁾ Hazai Okmánytár IV. köt. 290. lap.

²⁾ Századok 1875. folyam 458. lap.

faluban Torniszka mellett, december 10-én.) Felesége volt Margit, Lévai Péter leánya.

1431. *Tallóczy Matko*, Krassó, Csanád és Keve vármegyének főispánja és nándorfehérvári kapitány. (Kállay cs. ltára.)
- { 1432. *Tallóczy Frank*, Krassó, Csanád és Keve vármegyék főispánja és nándorfehérvári kapitány. (Kállay cs. ltára.)
- { 1432. *Tallóczy Matko*, kevei főispán és nándorfehérvári kapitány. (Magyar akadémiai Évkönyv II. 198. lap.)
1433. *Tallóczy Matko*, kevei főispán és nándorfehérvári kapitány. (Fejér X. 7. k. 466., 468. és 471. lap. és bécsi cs. k. titkos levéltár.)
1434. *Tallóczy Matko*, kunok bírása. (Budai kam. ltár. NRA. 395. csom. 5. sz.) mint kevei főispán, nándorfehérvári kapitány és a vránai perjelség kormányzója, (Fejér X. 7. köt. 564. lap) mint kevei főispán és kunok bírása és a zágrábi püspökség kormányzója. (U. o. 607. lap.)
1435. *Tallóczy Frank*. (Ez évben Comes Kowiniensis etc. írja magát. Nincs kétség, hogy nándorfehérvári kapitány is volt, noha e czímet kiírva nem találjuk.)
1436. *Tallóczy Frank*, Csanád, Keve és Krassó vármegye főispánja, nándorfehérvári kapitány. (Kállay cs. ltárának Regestruma.) Ez évben szörényi bán is volt. (Székely Okmánytár I. 133. lap.)
1437. } Ez években nem fordul elő nándorfehérvári kapitány.
1438. } De Tallóczy Frank 1437. évben mint szörényi bán és krassói főispán szerepel.
1439. *Tallóczy Frank*, néhai szörényi bán, most nándorfehérvári kapitány és kevei főispán. (Teleki: Hunyadiak kora X. 56. lap és bécsi cs. k. titkos levéltár.)
1441. és 1446. *Hunyadi János* nándorfehérvári kapitány.
1446. *Crepistol*, nándorfehérvári kapitány. (Gr. Sztáray ltár.)
- A Galambóc elleni hadjárat megbiúsulása Zsigmond királyt azon meggyőződésre vezérelhette, mennyire szükséges, hogy a tatai szerződésből reá háromló előnyöket, mielőbb érvényesítse. Azért Zsigmond király nem elégedett meg azzal, hogy a szerződésben neki biztosított várak és tartományok birtokába lépjen, hanem gondoskodni akart, hogy ezek állan-

dóan a magyar korona alatt megmaradjanak, a mit az által vélt elérni, hogy Brankovics Györgynek Magyarországon nagyszerű jószágokat adományozott, és őt ekkint szorosabban Magyarországgal érdekeihez fűzte.

Felfogásom ezen magyarországi birtokadományozásra nézve teljesen különbözik többi írónktól. Az eddigi általános nézet szerint Zsigmond király bizonyos fontos és gazdag uradalmakat *cserében* adott volna Magyarországon Brankovicsnak Nándorfehérvárért, és a többi szerb várakért és kerületekért. De valamint a tatai szerződésben Zsigmond király semmiféle cserére nem kötelezte magát, és Nándorfehérvárt és a többi szerb részeket nem kérte, hanem visszatartotta magának, a melyekért semmi territorialis kárpótlást nem ígért, úgy látni fogjuk, hogy a Zsigmond király által Brankovics kezébe bocsátott magyarországi uradalmak oly időben és oly czímen jöttek a despota kezébe, melyek a csere eszméjét kizárják.

Politikai nem pedig statusjogi okok voltak Zsigmondnál irányadók.

Azt az eszmét, hogy Zsigmond király *cserébe* bizonyos magyarországi jószágokat átadott Brankovics Györgynek Nándorfehérvárért és más szerb várakért, először tisztes krónikásunk Turóczy hozta be irodalmunkba, ámbár ő a csere eszméjét nem oly világosan fejezte ki, mint későbbi írónk.¹⁾ Nem ismerem oly eredeti adománylevelet, mely Brankovics Györgyöt egyszerre Magyarország oly gazdag nagybirtokosává tette volna, mint azt eddigelé állították, és így csak Turóczy tekintélyén alapszik az a közlemény, hogy Brankovicsnak *Zalankemen, Keulpen, Becse, Világos-vár, Tokaj, Munkács, Tállya, Regécz* várak, valamint *Szatmár, Bőszörmény, Debreczen, Túr* és *Varsány* városok, egy díszes házzal Budán adattak. Történt volna pedig, Turóczy állítása szerint 1425. év körül.

Az itt említett várak és városok közül, mint látni fogjuk, Világos-várát még csak 1439. évben kapta Brankovics Albert királytól. Szatmár városa Zsigmond királynak ado-

¹⁾ Cseréről szólnak Bonfin, de határozottabban mint ő: Istvánfy (Léib. VII. 58. lap) és Teleki.

mányozása folytán, már 1411. évben lett István despota birtokává és így Brankovics csak örökség útján ült abba. Használó áll Debreczen városáról. Ez még 1424. évben királyi birtok volt, minthogy ebben az évben Zsigmond király Debreczennek országos vásári jogot engedélyezvén, ez alkalommal mindig *Civitas nostra* kifejezéssel él.¹⁾ De már 1429. évben Brankovics György mint despota *Rasciae Albaniaeque dominus* megerősíti a városnak eddigi szabadalmait.²⁾ Miután azonban ez alkalommal György, az elődje, István despota által Debreczennek adott szabadalmakról is szól, kérdés, vajjon István despota 1424. év előtt (a mikor t. i. a város királyi birtok volt) vagy utóbb volt-e Debreczen birtokos ura? Nem lehetni fel, hogy 1424. év *előtt*, mert annak következménye az volna, hogy Zsigmond király Debreczen birtokától megfosztotta volna István despotát; a mit pedig bizonyosan nem tett, mert István a királynak hű embere volt. Meg kell tehát engedni, hogy 1424. évnél utóbb, talán a tatai szerződés ideje táján; és ez esetben Brankovics György mondhatja 1429. évben, hogy elődje István despota szabadalmait is megerősíti, de ez által egyszersmind azon meggyőződésre jutunk, hogy Brankovics Debreczent is csak örökség útján kapta, mint Szatmárt, nem pedig jutalmul Nándorfehérvár átadásáért.

Alább látni fogjuk, hogy Brankovics Tokaj birtokába is csak örökségi czímen jutott; és valószínűleg Becse és Beeskerek Torontál megyében szintén ily uton lett az övé.

Hiába nyomozzuk tehát a történetírónk által eddigelé emlegetett birtokcsere idejét, ezt nem fogjuk kideríteni, mert ily birtokcsere elő nem fordulhatott, midőn az állítólagos csere tárgyai részint örökségét képezték Brankovicsnak, részint 10—12 évvel később jutottak annak birtokába, mintsem a magyarok Belgrádot megszállták, és egyesek azok közül egészen más uralkodó alatt.

¹⁾ Már ez a körülmény szükségkép kétséssé teszi azt az állítólagos 1423. évi oklevelet, a keltezés idejére nézve, melylyel Brankovics György, Debreczen városának mint saját birtokának parancsot ad, az adó hová beszoigáltatásáról, és a peres ügyök föllebbezésére nézve. Miről alább.

²⁾ Debreczen város magán levéltára. 10. szám.

Hogy Zsigmond király és Lazarevics István despota, vagy utódja közt birtokcsere történt volna, ezt, több más, már előadott okokon kívül, a körülményeknek megfelelő állításnak még azért sem lehet elfogadni, mert Zsigmond király a tatai szerződésben határozottan Rácország urának vallja magát, a kinek tehát semmi szüksége nincs, hogy sajátjáért cserében más értéket adjon. Határozottan kijelenti ismételve, hogy egész Rácország minden tartozandóságaival és jogaival az ő szent koronájának és Magyarországnak mindig és régi idők-től fogva alá volt vetve, ahhoz tartozott mindenkor és tartozik most is. (Ipsium regnum Rasciae cum omnibus juribus et pertinentiis suis nobis ac sacro nostro diademati ac dicto Regno nostro Hungariae semper et ab antiquo subiectum fuisse et esse, ac ad jus et proprietatem nostrae Maiestatis sacraeque Coronae ac dicti Regni nostri Hungariae semper et ab antiquo. . . . spectasse et pertinuisse, ac spectare et pertinere etiam de praesenti.)¹⁾

¹⁾ Jelen értekezésemnek a magyar tudományos Akadémia 1877. január 2-án tartott ülésében történt felolvasása után került kezembe Dimitrijevics Milan karloviézi főgymnasiumi tanár következő czímd, Ujvidéken 1876. évben nyomtatott, Brankovics-féle életrajza: Gyurgye Brankovics (Smederevac) Despot der Sorben. A kis munka fölötté rosz németséggel van írva, de megérdemli a történetírók figyelmét. Nevezetes benne az, hogy Dimitrijevics tanár is, szerb nemzetiségű író létezik, a Zsigmond király és a despota közt állítólag létrejött birtokcsere eszméjét tagadja, minthogy idézett munkája 38. lapján Brankovicsnak magyarországi gazdag birtokairól akként nyilatkozik, hogy ezeket Brankovics elődjétől István despotától örökölte. Moglehet — ugymond — hogy Zsigmond király elismerésül a (tatai) szerződés loyális teljesítéseért, ama birtokokhoz még némely másokat is kapcsolt, *azonban a szerződésben arról, mintha ezen jószágok, szerb tartományok és várak átengedéseért adományoztatnak volna Brankovicsnak, semmi szó nincs*, sőt inkább abban világosan kimondatik, hogy ezen jószágok Brankovics örökségét képezik. A szerződésben — mondja Dimitrijevics — mint Brankovics jószágai felemlítettnek: Zalankemen, Lipovo, Szolnok, Tokaj, Munkács, Becse, Dálja, Regéc, Tóthág, Büszörmény, Szatmár, Tár, Varsány, Csőtörtökhely, Debreczen, Becskerek, Kölpény stb. és egy nagy ház Budán. — Szerző ezen utóbbi állítása merő tévedésen alapszik, mert a szerződésben a despoták semmiféle magyarországi jószágai elő nem soroltatnak, annál kevésbé mondatik benne, hogy Brankovics ezeket örökségi

A szerződés súlya abban fekdtt, hogy Lazarevicsnek megengedteessék, saját családjából és rokonságából örököszt fejedelmi székére meghíni.

Azon városok vagy várak, melyekre a birtokcsereéről szóló tan megdöntésére hivatkoztam, további történetükben is, Brankovics viszonyát a birtoklás kérdésében érdekesen világítják. Így midőn Zsigmond király 1427. évben Meszth és más királyi javakat Zaránd-megyében Losonczy Zsigmondnak adományozta, Meszthről azt mondja, hogy miként előbb, ugy most is *a mi* Világos-vár királyi várunkhoz tartozik. Ezen Meszth falut azelőtt Seléndi Albert birta, de a király ellen felzendülvén, Demeter, Wilkasin albaniai király fia által, ki 1404. és 1407. években zarándmegyei főispán és világosvári kir. castellanus volt, elfogatott és lefejeztetett.¹⁾ Még 1434. évben sem tartozott Világos-vár Brankovics György birtokaihoz, mert ez évben Zsigmond király Országh János zarándi főispánnak és világosvári parancsnoknak (Castellano Castri Világosvár) és Országh Mihály főkamarásnak, gúthi Országh Gáspár fiainak Földvár helységet adományozza Zaránd-megyében.²⁾

Azon alkalommal, ugmint 1430. évben, midőn a váradi káptalan bizonyítványa szerint békai Drágfi Sandrin és Nagybánya és Felsőbánya közt fenforgott pör kiegyenlített, György rác despota ezen két város urául említették.³⁾ Azokat a *szatmári örökséghez kell* számítani.

czímen bírja. A Dimitrijevics által Brankovicsnak tulajdonított birtokok nagy része — miként azt nem a szerződésből, hanem más forrásokból tudjuk — csakugyan Brankovics tulajdonához tartoztak; de hogy Lipovo (melyik?) Tóthág, Szolnok, Csőtörtökhely is hozzátartozott volna, legalább a mennyire szerző az utóbbi kettő által magyarországi és nem szerbföldi birtokokat értene, arról semmi tudomásunk és sajnálnunk kell, hogy ez iránt források nem idézettek. Mint Brankovics-birtokot említi szerző Dályá-t is, és itt könnyen valaki azon tévedésbe eshetne, hogy e név alatt a verőcze-megyei Dályá és nem a zemplén-megyei Tályá város értendő.

¹⁾ Oklevél a gróf Erdődy család galgóczi levéltárában.

²⁾ Gyulafehérvári káptalan levéltára.

³⁾ Fejér X. 7. köt. 305. lap.

A Következő (1431.) év január 19-én megrójjá Garai Miklós nádor, Kállai Lökös Miklóst és fiát Jánost azért, hogy György rácz despota debreczeni polgárait tavaly Kállóban megkárosították. E végett megintí őket, hogy a 2000 forintra menő kárt megtérítsék, mielőtt a királynak ezen erőszakoskodás tudomására esik.¹⁾ Hunyadi János kormányzó 1447. évben *Hadházon, Tégláson, Sámsonban, Macsón, Hegyesen* és *Szoboszlón* levő részjóságokat Szokoly Miklósnak adományozott: de ez ellen Brankovics Györgynek épen akkor Magyarországon tartózkodó neje Ilona, a váradi káptalan előtt tiltakozott, mivel magát ezen részjóságok törvényes birtokosának vallotta. A kormányzó erre az adományozást csakugyan visszavonta.²⁾ Azt hiszem, hogy az itt említett részbirtokok Brankovicsnak *debreczeni örökségéhez* tartoztak.

A Turóczy által felsorolt jóságok távol sem foglalják magukban Brankovics György egész magyarországi tartományát, mert részint a Birini Pálnak tett ajándékban, részint a Hunyadiakkal később megállapított egyezségben, számos, Turóczy által nem említett birtokok fordulnak elő. De még ezeken kívül is alkalmilag oly jóságok birtokában találjuk Brankovicsot, melyeknek szerzési idejét ki nem mutathatjuk. Valószínű, hogy ezen jóságok nagyobb részét akkor kapta Brankovics, midőn Nándorfehérvár és a többi szerb részek örözeke közvetlenül magyar csapatokra bízott, de azt a lehetőséget mindig fön kell tartani, hogy bizonyos jóságokat később kapta Brankovics a magyar királytól, vagy azok némelyikét pénzen szerezte.

A gazdag és hatalomra vágyó Brankovics Györgynek véletlenül egy veszélyes vetélytársa támadt Veronai Birini Pálban, ki nem kevesebbet igényelt, mint örökösödési jogot a szerb fejedelemségben. Nem tudni, vajjon Brankovics oly anynyira alaposnak találta-e Birini Pál igényeit, vagy a Brankovics hatalmára féltékeny magyar főurak, kik tán Birini Pált támogatták, nyomásának engedvén, tény az, hogy Brankovics

¹⁾ Eredeti levél a Kállay család ltárában.

²⁾ Szücs István: Szabad királyi Debreczen város történelme I. köt. 152. lap.

a véletlen trónkövetelőnek tekintélyes magyar jóságokat engedett át tartományából, hogy őt kielégítse.

A szerb követelő ily czimmel élt: Paulus Brini de Verona, filius quondam Michaelis Ducis de Verona, filii Michaelis Ducis eadem,¹⁾ Marchio Bosnensis de cognatione Stephani, Regnorum Rasciae, Bulgariae, Bosnae atque Albaniae Imperatoris. Nincs történetirő, ki nekünk megmondaná, hogy ki volt az az ember, a ki ily czimokkal és rokonsággal dicsekedett, és azért egyelőre Engel vélekedését vagy összevetését kell elfogadnunk, ki azt mondja, hogy Irén görög császárné, Milutin István szerb király anyósa, azon tervvel foglalkozott, miszerint saját fiainak egyikét a szerb fejedelmi székre segítse. Fiai közül Tivadar egyszersmind lombard határgróf vala. Ő 1306—1309. év táján Szerbiába jött, és itt, miután Milutin legközelebb Bosniát Brebiri Pál gróftól elragadta, Bosnia zsupanjává kineveztetetett. Tivadarnak azonban nem tetszett Szerbia, és Lombardiában hagyott feleségéhez visszatért; de családjában, ugy látszik, a szerb örökösödési jog emlékét hagyományul folytatta, és azért a Marchio Bosuensis czimet megtartotta.

Családfája tehát ez volna:

1309. körül Tivadar, Iréne görög császárné fia

Mihály, veronai herczeg

Mihály

Birini Pál.

Igy érthetővé lesz, hogy Pál a XV. században mint Tivadar ösunokája Brankovics György ellen örökségi igényeket emelhetett.

A mi Pál fellépésének idejét illeti, ez iránt meglehetősen chronologiai zavarban vagyunk. Timon, midőn az oklevél ismertetésére készül, melyben Brankovics György vérszerinti rokonának elismeri, és azért neki őt várat tartozandóságai

¹⁾ Ezen második Mihályt csak Engel szurja be, Timon és Fejér szövegében róla nincs szó.

együtt átenged, ezt mint 1422. évi okiratot említi, szövegét mégis 1412. évi kelettel közli. Fejér a birtokátengedési okiratot kétszer közli, és pedig 1412. és 1422. évszámmal, ¹⁾ azonfelül Turóczyra ráfogja, hogy ez eme »cambiumot« 1425. évre tevő. Turóczy nem ezen »cambium«-ról vagy helyesebben jószágátengedésről szól 1425. év alatt, hanem azon jószágokról és várakról, melyeket Brankovics György a tatai szerződés végrehajtása folytán Zsigmond királytól nyert. És ez kétféle dolog, mert a dolog természetében fekszik, hogy előbb Brankovicsnak magának kellett Magyarországon jószágokat nyernie, mielőtt azoknak egy részét Birini Pálra átruházta. Katona is a Birini Pálra vonatkozó adományt Timon után szórul szóra közölvén, azt veti hozzá, hogy Turóczy ezen »cambium«-ot 1425. évre tolja, a mi Katona véleménye szerint nem helyes, minthogy Brankovics György 1425. évben nem kaphatott oly jószágokat, melyekről mint sajátjáról már 1422. vagy 1412. évben emlékezik. Tehát Katona sem veszi észre, hogy Turóczy (IV. Caput XX.) nem a Birini Pálnak adott jószágokról, hanem olyanokról szól, melyeket Brankovics magának szerzett. Bizony a jó Katonának ez alkalommal nem nagy fejtörést okozott a chronologia.

A chronologiai építmény, melyet Turóczy, Katona, Fejér és társaiknál ²⁾ találunk, rögtön halomra dől, mihelyest csak egy-két jószágnál, mely 1412. illetőleg 1422. évben állítólag Brankovics tulajdona volt, megvizsgáljuk, vajjon a nevezett időben birhatta-e Brankovics. Így például épen 1422.

¹⁾ Fejér Cod. dipl. X. 5. köt. 362. lap és X. 6. köt. 502. lap. Pray észrevette az 1412. év számbeli tévedést, de azt helyre nem igazította. (Annales II. 291. lap.) Teleki is foglalkozik a chronologiai ellenmondással: Hunyadiak kora I. 14. és 15. lap, de az által, hogy a különféle véleményeket összeállítja, sokat nem nyertünk, ha csak azzal nem elégszünk meg, tudni azt, hogy már Zsigmond alatt bírta György despota a »csere-jószágokat; lévén t. i. egy pár olyan író is, ki e »csere« Albert király idejére teszi.

²⁾ Budai Ferencz is ismeretes Lexiconjában írja, hogy Brankovics György, Zsigmond király iránti hűségének (!) jelekül, annak 1422. évben Belgrádot átadta, kapván helyébe az országban sok városokat és várakat, és itt először olja azokat, melyek Turóczyban olvashatók.

évben azt írja Zsigmond király, hogy Tokajt cum Castello és Tályát, az előtt Garay Jánosnak és nejeének Hedvig mazoviai hercegnőnek 12.000 arany forint értékben nászhozományul átadta volt, (de nostrae munificentiae largitate). A király kértére azonban Garay Tokajt és Tályát visszaadta a királynak, mire ez neki Bosniában Szrebernik várat más városokkal és jószágokkal elzálogosította 12.000 arany forint erejéig. Értekezésem folyamában látni fogjuk, hogy a többi egyuttal említett jószágok sem lehettek még a főnebbi időben Brankovics birtokában.

A budai kamarai levéltárban a kérdéses jószágátengedési okiratnak egy régi másolatát találtam, mely keltezésül az 1442-ki évet mutatja. ³⁾ Habár mint másolat nem bír teljes hitelességgel, de az évszámra nézve minden esetre a valószínűséghez igen közel jár, és maga Engel is úgy vélekedik, hogy Birini Pál 1441. év körül lépett föl mint trónkövetelő Brankovics György ellen.

Hogy ezen jószágátengedés Birini Pál javára, sokkal korábban nem történhetett, bizonyos abból, hogy Zsigmond király még 1436. évben volt Világos-vár birtokosa, és ez évben gúti Ország Jánosnak az ő világos-vári kapitányának és zarándi főispánnak meghagyta, hogy a Künságban Kátai Lászlóval együtt tegyen vizsgálatot az iránt, hogy kik birják a kún kapitányságokat örökségi joggal. ⁴⁾ Sőt mi több: Albert király, mint látni fogjuk, még csak 1439. adományozta Brankovicsnak a világos-vári uradalmat. Ezt az évet tehát lehetetlen, hogy megelőzze a Birini Pálnak tett adomány, de 1441. évnél későbbre sem eshet.

A despota következő öt várat és tartozandóságait ajánlékozta Birini Pálnak.

1. *Szolnik-vár* és Szolnok oppidum, az ottani vámszedési joggal. (Timon, Fejér.) — Azonkívül Charanza (Timon, Fejér, Engel) és Baborna, ⁵⁾ mind két helyen vámszedéssel, arany és ezüstbányákkal.

¹⁾ Levéltári jegy NRA. 1042. csom. 4. sz.

²⁾ Oklevél a magyar Nemzeti Múzeumban.

³⁾ Így Engel. A helynév Timonnál Bohorma, Fejérnél Bohozma. A kam. Itár egy másolatában: Baborina.

A vár neve Engelnél Zolnok. Mind a mellett az ezen pont alatti adomány tárgyát Szerbia területén kerésem. Szolnik lehet = Zwoynnik, melyet később Mátyás király ostromolt 1464. évben. ¹⁾ Ma Zwornik a Drina partján.

2. *Theocsak-vár*, a hasonnevű oppidummal. Szerdahely és Csütörtökhely, mindkét oppidum vámmal együtt. Továbbá minden, a vár uradalmához tartozó falvak, — és Ossor.

Theocsak ma is népes város Bosniában, a Drina balpartjához nem messzire. A magyar nevű Szerdahely és Csütörtökhely eltűnt a szlávok közt. Az Ossor név azonban az Osora-folyó vidékére mutat, mely mint magyar tartomány majd bánok, majd vajdák által kormányoztatott. Theocsak éjszakra esik Zwornikhoz.

3. *Világosvár*, Syri oppidummal és vámjogával. Galsa és Mesth vámjoggal együtt. Aranyag ²⁾ és más helységek és haszonvételek, melyek a várból igazgattak, Zaránd-vármegyében.

Ma mindez Arad-vármegyéhez tartozik.

4. *Zalankemen* vár és oppidum, az ottani révjoggal, ehhez Olesár és Garafalva helységek Szerém-vármegyében.

Olesár ma már nem létezik, Garafalva ³⁾ a mai Gorjan Verőcze-megyében.

5. *Becse* vár a Tisza szigétén, a hasonnevű oppidummal, az ottani vámszedési- és révjoggal. Ezenkívül még következő gazdag, de jó távol egymástól fekvő birtokokat, ugymint:

Ujfalv, ma e helyen ismeretlen.

Szentkirály, ma csak pusztá Aracs mellett.

Boldogasszonyfalva, ma ismeretlen.

Szentendréd, ismeretlen, ezek mindnyájan csak ez alkalommal említettnek történeti forrásainkban.

Vegenye, ma nem létezik. Griselini azon különös gondolatra jött, hogy ez a mai temes-megyei Versecz városa.

Ecskhida, az itteni vámszedési és révjoggal, Bél Mátyás és mások szerint e falu a mai Nagy-Kikinda helyén állott, a

¹⁾ Onnan keltezett királyi levelek vannak a Kállay Itárban.

²⁾ Engelnél hibásan Aranyas.

³⁾ Praynál (Annales II. 291. lap) hibásan Parafalva.

mit bajos elhinni, mert Kikinda területén nincs folyó, melyen révjogot lehetett volna gyakorolni, hacsak azt nem tesszük fel, hogy az Aranka-folyó akkor itt görgeté a Maros hajjait.

Aracs oppidum, ¹⁾ ma pusztá, érdekes templomrommal.

Bazalhida oppidum, ma Bassahid vagy Kis-Kikinda.

Becskeke oppidum, az itteni vámjoggal.

Irmes falu, ma nem létezik.

Nyilas falu, ma ismeretlen.

Chingard vagy Chingrad falu, mai fekvése ismeretlen.

Aradi falu, a vámszedés jogával. Ma Aradacz.

Mindezek Torontál vármegyében feküdtek. Továbbá:

Chereg, a vámszedés- és révjoggal. A mai Csurog, mely a legközelebbi időben még a csajkás kerülethez tartozott.

Péterréve, valószínűleg a mai Petrovosello.

Szent-Péter falu, még a XVIII. században mint pusztá említették.

Arkulith. Ma nem létezik, sőt névalakja is bizonytalan ²⁾ Itt vámszedés is gyakoroltatott.

Perlek falu, vámszedéssel. Ma pusztá Ó-Becséhez éjszakra, a Tisza mellett. ³⁾

Asszonyfalva, ma ismeretlen.

Peszér falu, az itteni vámszedéssel és révjoggal. Ma pusztá Zenta és Mohol közt a Tisza partján.

Mindezek Bács vármegye területéhez tartoztak.

Végre: *Túr- és Tisza-Varsány*, Szolnok vármegyében. Az első a mai Mező-Túr Heves, illetőleg Külső-Szolnok megyében, a Berettyó folyó mellett, hol a vámszedés is szokásban volt.

A Turóczy által Brankovics Györgynek tulajdonított birtokok közül korszakunk már első éveiben néhányakat okiratilag igazolva találunk. Így Debreczen, Böszörmény, Túr, Talya, Tokaj, Regéc és Munkács Zsigmond királynak 1433. évben a leleszi conventhez intézett levelében, mint

¹⁾ Fejérmél Aruka, Timonnál Araka, Engelnél Sztraka.

²⁾ Timon és Praynál: Arculith; Fejérmél: Areuleth; és Areulich; Engelnél: Arculich.

³⁾ Ezen falut kihagyta Engel a maga közléséből.

Brankovics birtokai említettnek, és az utóbbi négy vár mellett még Bulkokew vára is, melyet eddigelé nem hallottunk nevezni, mind az öt vár fölött Geszti László, Mihály fia lévén a despota várparancsnoka. ¹⁾

E sorozatban nem fordul elő Zalankemen, Kewlpen, Becse, Tisza-Varsány és Világosvár. Hogy Brankovics György 1436. évben még nem volt *Világosvár* birtokosa, bizonyos azon körülményből, hogy ez évben gúti Ország János zarándi főispán volt a királyi várkapitány Világosvárott. ²⁾

II. Murad zultán Szerbiát nagyon szorongatván, Brankovics Szendrőnek védelmét fiára Gergelyre bízta, maga pedig előbb Ragusába bujdosott, azután pedig Magyarországra vonult, hogy itt tartományainak felmentésére annál bizonyosabban segínyt eszközölhessen. Albert király azonban elégtelen seregével nem tudott a hadi szerencsének más irányt adni, a miért is Szendrő, három havi ostrom után 1439. aug. havában a törökök kezébe került. Ebben az esztendőben *bővítette* meg — mint Teleki helyesen írja — a despota kiterjedt magán jószágait, a *világosvári* uradalommal, mert ez eladdig csakugyan nem volt az ő birtokában. Az adományozás arra mutat, hogy a király nem kételkedett Brankovics György hűségében. ³⁾

Elmondom majd alább, hogy a világosvári uradalom micsoda városokból és községekből állott. Előbb szükséges felhozni azt, hogy Erzsébet királyné, Albert király özvegye 1442. évben igényt emelt *Világosvárra*, és elég feltűnőleg

¹⁾ Fejér X. 7. köt. 451. lap. Bulkokew hibás leírásnak látszik. Hihetőleg Boldogkő vára értendő Abauj vármegyében, melyet a XVI. század közepén Prater György váradi püspök pénzen vásárolt meg.

²⁾ Oklevél Szeged városa levéltárában. Egy másik szintén ez évi oklevélben hasonlót olvasunk. Eredetije a magyar nemzeti Múzeumban. Ország János már 1434. évben volt e hivatalban. Oklevél a gyulafehérvári kápt. ltárban.

³⁾ Teleki: Hunyadiak kora I. k. 117. és 145. lap. Egy 1439. évi oklevél szerint, melynek másolata megvan a budai kamarai levéltárban NRA. 1041. csom. 35. sz. a világosvári uradalmat azért adományozta Albert király a despotának, mert neki Szendrőt átadta. Láttuk, hogy a király Szendrőt nem szállhatta meg.

azzal állt elő, hogy a despota a vár birtokában nincs és nem is bir adománylevelet arról Albert királytól. Kérdenünk kell, miért hozatta azt fel a királyné, ha Brankovics semmiféle birtokviszonyban nem áll Világosvárával? Az országgyűlés, mely követői által 1442. évben Győrött békességre lépett a királynéval, az ő igényeinek kedvezett, és neki engedte oda Világosvárárt tartozandóságaival együtt.

Általában mondhatni, hogy míg Theoczak, Szolnik, Zalankemen és Becse, mint Brankovics-féle birtokokról okleveles emlékeink nincsenek, a világosi birtokcsoportra nézve a politikai pörök egész sora áll előttünk.

Mig Albert király Brankovics György hűségét elismerte és jutalmazta, az ő utódja már más tapasztalatokra jött, mert I. Ulászló király már 1440. évben Munkács várát, 1441. évben pedig *Világosvárárt* és annak minden tartozandóságát Zaránd- és Aradmegyében Brankovics György despotától hűtlenségi bűncért (propter notam infidelitatis) elveszi és Munkács várát Palóczy Lászlónak élte fogytáig, Világosvárárt és tartozandóságait Maróthy Lászlónak adományozza, ki is ezen birtokokba a fehérvári káptalan által beiktattatott. ⁴⁾

Az elkobzott és tovább adományozott birtokok ezek: Világosvár, Zarándmegyében.

Mindkét aranyági és kalodvapataikai kerület Aradmegyében, valamint a kápolnai, csucsi, fehérvörösi, halmágyi és ribiczei kerület Zarándmegyében.

⁴⁾ Actorum Neo Registratorum Tomus L. I. a budai kamarai levéltárban, fasc. 957. N-ó 4. Az eredeti okirat elveszett. Az okadatolás, hogy miért vétetett el Munkácsvára Brankovicsától, olvasható Horváth Mihálynál, Magyarország történelme. Második kiadás II. k. 338. lap, a Iozszi convent levéltárában levő adatok után. A királynak Esztergomban kelt 1441. évi levele szerint a világosvári uradalmat elkobozza per notam infidelitatis Sztépán vajvodae, Castellani Georgii, despoti Rasciae per ipsum in Castro Világosvár constituti, és azt Maróthy László aradi főispánnak, néhai János maesói bán fiának adományozza, a ki hűségesen szolgált a lázadók elnyomása, nevezetesen harapokoi Bothos András akkori temesi főispán, és Sztépán vajda, György despotának castellanusa ellen, (Pálfián Gábor: Arad vármegye leírása I. 72. lap.) Kitészik ebből, hogy Brankovics György Bothos Andrásal összeszűrte a leveit, kinek leveretése mint tudjuk, Hunyadi János műve volt.

Syry, Galsa, Meszth, Kalodva, Fejérvörös, Nagy-Bánya máskép Chybebánya, Kis-Bánya, máskép Medvepataka oppidumok, a két utóbbiból járó hegyvámmal együtt, Zarándmegyében.

Továbbá következő falvak, ugymint:

Magyar-Kalodva,	} (Ma Kalodva vagy Kladova, Arad- megyében.)
Kis-Kalodva,	
Felső-Kalodva,	

Alsófalva, ma ismeretlen.

Sývegh, ma ismeretlen.

Disznópataka.

Hosszulászlófalva.

Mikófalva.

Mindkét Szilvás.

Szilágy.

Aranyág.

Kérmezőfalva, Telekinél 1445. évben Kermezinfalva.

Nemesfalva.

Székeshelyfalva.

Felső-Aranyág.

Baynfalva.

Ferenczfalva.

Kálvi, ma nem létezik.

Halmágyfalva, a mai Halmágy oppidum közelében fekehetett.

Honthéü, vagy Honthew.

Balthfalva, ma Baltyele, Jozsás mellett Aradmegyében.

Rasztolcz és Felső-Rasztolcz. Ma Rosztóc a Fehér-Körös mellett Aradmegyében. ¹⁾

Honthesér, ma Honczisor Aradmegyében.

Felső-Honth. Talán a mai Holt, a Fehér-Körös mellett.

Pókafalva.

Zewdesfalva.

¹⁾ Hunyadi János kormányzó 1451. évben mindkét Rasztolcz falut Zarándmegyében Vitéz Ilyésnek hűséges szolgálataiért új adomány ezimén adományozza, megjegyezvén, hogy Vitéz Ilyés szülei már ezen két falut bírták, és ő is ennek békés birtokában van. (Macskási Itár.)

Iugafalva.

Ewrvenyes.

Mayathageörfalva. Telekinél: Mayathagyerghfalva.

Haryachfalva. Telekinél: Hazyachfalva.

Alsó- és Felső-Székás.

Kérfalva.

Boglezth.

Baglyafalva.

Felső-Zeldes, ma Zöldes Zarándmegyében.

Bucsava, ma Aradmegyében.

Ferechfalva, ma Fericse Aradmegyében.

Solmos, ma Aradmegyében Bucsava és Fericse mellett.

Panusa vagy Panussa.

Madársákfalva, tán a mai Madrizesty Aradmegyében, Solmos és Bucsava közelében.

Achwa, tán a mai Acsava. Ezt Zsigmond király 1427. évben Losonczy Zsigmondnak adományozta.

Bonchafalva, ma Buncsesd, Csill mellett Aradmegyében.

Jarozlafalva. Telekinél: Tarozlafalva.

Kis-Kápolna.

Bothfalva, ma Bogyesty, Csill mellett Aradmegyében.

Plófalva, valószínűleg Plop, falu a Fehér-Körös mellett Aradmegyében.

Almás és Felső-Almás, ma Almás Aradmegyében, a főnebbi Plop mellett.

Bodyafalva.

Lonka, ma Lunka, a Fehér-Körös mellett Aradmegyében.

Tyztetheö. Telekinél: Fyztethew.

Rosztthaka. Telekinél: Bozthoka.

Kakaró, ma Aradmegyében a Fehér-Körös mellett.

Pleska, ma hihetőleg Pleskucz a Zarándmegyében.

Madyafyalva.

Dragoyafalva. Telekinél; Dragwyafalva.

Criminaz, Telekinél is így.

Bokorfalva, ma Alsó- és Felső-Bukurest Zarándmegyében.

Zalovfalva. Telekinél: Zalofalva.

Bogdanfalva.

Medvefalva.
 Felső-Bányafalva.
 Chenzfalva. Telekinél: Chenczfalva.
 Berethya.
 Tamásfalva, ma Tomesd Zárándmegyében.
 Kőyfalva. Telekinél Kwyfalva.
 Levothafalva.
 Dobronthafalva.
 Mihályfalva.
 Balásfalva.
 Gyürmend. Telekinél: Germend.
 Karácsonfalva.
 Kelemenfalva.
 Kayary, ma Kajanyel, Zárándmegye keleti határán.
 Therchie, ma Tresztyie, németül Rohrbach Zárándmegyében.
 Herczegfalva, ma Herczegán Zárándmegye délkeleti határán.
 Felső-Rach.
 Ivánfalva.
 Vallya.
 Alsó-Lankal.
 Zeropa, ma Szarapcz Zárándmegyében, Bradhoz közel.
 Vaka, ma falu Ribicze alatt Zárándmegyében.
 Gyunkfalva, ma Dsunk Zárándmegyében, Potigány mellett. Telekinél: Gyewnkfalva.
 Rudafalva, ma Ruda, Brád alatt Zárándmegyében.
 Kis-Ribicze, ma Ribicze Zárándmegyében.
 Vjborfalva.
 Baylafalva.
 Bulchfalva, ma Bucsesd Zárándmegye. Potigány mellett.
 Pontingálfalva, ma Potigány Zárándmegyében.
 Kemegyeth. Telekinél: Kemegyech.
 Stanizfalva, ma Stanisa Zárándmegye keleti határán.
 Telekinél: Stauizlafalva.
 Csúcs, ma szintén ily néven Zárándmegyében. Ezt 1427. évben Meszth királyi birtokkal együtt Losonczy Zsigmondnak adományozta a király.

Kapolna.
 Bokorfalva, ma Bukurest. Mennyiben különbözik a már fönne említett Bokorfalvától bizonytalan.
 Káposztafalva.
 Nagyoyafalva.
 Buchafalva.
 Feyőpatak. Telekinél: Fenjűwpatak. Valószínűleg a mai Mesztakon.
 Lazurfalva, ma Lazur Zárándmegyében a Bihar hegy tövében.
 Magurich. Telekinél: Magyarich.
 Rachka.
 Chebefalva, ma Czebe, Körösbánya mellett.
 Valyafalva.
 Karacsfalva, ma Karacs, Körösbányához délre.
 Az 1441. évi elkobzási és tovább adományozási levélből kimaradt három falu, agymint: *Orosfalva*, *Felső-Rechka* és *Dragothafalva*, mely Telekinél 1445. évben emlittetik, ellenben Teleki az ő községi jegyzékében Ferreczfalvát kétszer sorolja elő. Mindkét részen tehát tollhiba található, a mi azonban nem gátolja felismerni azt, miszerint mindkét okirat tökéletesen ugyanazon egy uradalomról szól.
 E szerint 110 falu tartozott a világosvári uradalomhoz, a hegyvámot hozó oppidumokon kívül.
 Mi történt 1439. és 1441. év közt, hogy Brankovics György a hűtlenségben bűnösnek találtatván, jöszágaitól megfosztatott? Nem tudunk semmit, mi ezen időben Brankovics hűtlenségét igazolná. Ezen évek chronologiai nagy zavarából csak azt akarom kiemelni, hogy még Albert király Hunyadi Jánost 1438. évben szörényi bánná nevezvén ki, halála után 1440-ben pedig az erdélyi vajda és temesi gróf méltóságát is egyesítvén magában, a benne helyezett bizalomnak tökéletesen megfelelt, a törököket, kik a határon átcsapni merészelték, megzabolázta, és különösen a szendrői Isak pasán diadalmaskodott és azt Nándorfehérvár ostromától visszaverte és Szendrőig üzte. Az előtte való (1440.) esztendőben a bátor Tallóczy Zovan szintén oly fényesen verte vissza a törököket és számos csapatot a légbe röpített. Épen ezen nagy

siker indította Brankovicsot, hogy Magyarországra visszatérjen, reménye mindinkább növekedvén, hogy a magyarok fegyverei neki tartományát visszaszerzendik. Hunyadi többi idejét a bellügyek, nevezetesen azon törekvés foglalta el, hogy I. Ulászló, magyar királynak ismertessék el.

Egy másik kérdés abban merül fel, hogy Brankovics György Világosvár és tartozandóságainak birtokától megfosztatik 1441. évben, holott ő ezen birtokokat 1442. évben (ha t. i. a chronologiai feltevés helyes) Birini Pálnak átengedhette. Ha azt felteszszük, hogy a despota már korábban mint 1442. évben adta át Világosvárat Birini Pálnak, akkor meg azt kell kérdezni, miként foszthatta meg a király Brankovicsot bizonyos jószágoktól és adományozhatta ezeket Maróthy Lászlónak, mikor ezeket Brankovics már Birini Pálnak czedálta? és Birini Pál ezeket bírta?

Nem szabadulhatunk a kételytől, vajjon Birini Pál ezen jószágokat a *cessio daczára* valóban átvette-e valaha? Azon körülmény, hogy még oly oklevél elő nem került, mely Birini Pált mint ezen jószágok birtokosát feltüntetné, Albert király 1439. évi 25-ik törvényczikkét juttatja emlékezetembe, melyben a király fogadja, hogy oda fog működni, miszerint a rácz despota, és Cilley gróf és a többi főurak, kik Magyarországon várak, városok, falvak és uradalnak birtokosai, az azokban való tisztségeket csak magyarokra ruházhassák át. Némely iró azt állítja, hogy ezen, az ország rendének kívánságára hozott törvényczikk által, a Birini Pál javára történt adomány érvénykülvivé lett, de ha azt felteszszük, akkor az adomány 1441. vagy 1442. évben nem történhetett, hanem 1438. vagy 1439. évre — minden esetre 1439. év előtti időre teendő — ámbár akkor megoldatlan marad az a kérdés, hogy ha Birini Pál külföldinek tekintetett, és mint ilyent nagy jószágok birtokába nem engedték bemenni, mennyivel kevésbé külföldi volt Brankovics György és Cilley gróf, kik a törvényben egyes-egyedül egyénileg kiemeltetnek? A fő nehézség pedig az, hogy maga Brankovics sem bírta még 1439. év előtt Világosvárat.

A világosvári uradalomba beiktattott Maróthy László, nehezen örült soká ezen birtokainak, mert három évvel a

hütlenségi vád és ennek folytán történt jószágelkobzás után, Brankovics György megint azokban bennült a nélkül, hogy tudnók, mikor és mi módon nyerte uradalmaits vissza.

Brankovics György ugyanis 1444. évben fia Lázár és felesége Ilona nevében is az aradi káptalan előtt Hunyadi Jánosnak a világosvári uradalmat ajándékozta Syri, Galsa, Meszth, Körösbánya, máskép Cybebánya, ¹⁾ Kis-Bánya, máskép Medvepatak oppidumokkal és Kalodva, Aranyág, Kápolna, Csács, Fejérvörös, Halmágy és Ribicze kerületekkel; kivált azon 32,000 arany megtérítésére, melyeket Hunyadi János tavaly sajátjából fordított a háborura, és melyben majdnem egész Rasciát foglalta vissza a töröktől. Az ajándék Hunyadi János fiai javára is szól, és a despota azon ismeretes formulával él, hogy Hunyadi még sokkal nagyobb jutalmat, mint ezen jószágokat érdemelt volna. ²⁾

Hunyadi János és fiai a következő (1445.) évben Heder-vary Lőrincz nádornak márczius 10-én kelt iktató parancsa következtében a gyulaféhvári káptalan által ezen birtokokba minden ellenmondás nélkül beiktattatnak, mi mellett érdekes az, hogy az iktatási parancsban és jelentésben *semmi hivatkozás nem történik Brankovics György despotára, valamint arra, mintha a Hunyadiak az ő adományozásának czimén lépnének az illető birtokokba.* A beiktatás történt épen azon helységekbe, melyekből fönnebb említém, hogy 1441. évben Brankovicsotól elvételvé, Maróthy Lászlónak adományoztattak. ³⁾

A despota világosvári castellanusa 1448. évben volt László, ki urával a despotával Losonczy János és Albert által arról vádoltatott, hogy az ő tudtokkal és beleegyezésükkel, merészelt Ribiczey János a despotának kápolnai vaj-

¹⁾ Czebe nevű falu van ma is Körösbánya határában.

²⁾ Budai kam. Itár. Engel: Serwien und Bosnien 391. lap. Fejér: Genus et incunabula Joh. C. de Hunyad 71. lap. Teleki: Hunyadiak kora I. 389. és 391. lap. Budai kam. levéltár NRA. 1522. cs. 41. sz.

³⁾ Teleki: Hunyadiak kora X. 159—164. lap, a müncheni kir. Itár-ból. Budai kam. Itár NRA. 1066. csom. 2. sz.

dája és Csily Janko a vádlók Felső-Karathna nevű Zaránd-megyei jószágukba betörni. ¹⁾

A történetek összefüggése miatt a chronologiai rendet némileg elhagyni kénytelen lévén, meg kell említenem utólagosan, hogy habár nagyjában a köztörténetek útján veszünk tudomást, a Brankovics alatt lévő leggazdagabb és legfontosabb birtokokról, de voltak olyan birtokai is, melyeket mint ilyeneket, csak a történeti kutatásban ma már nagyobb készütségünk tesz ismeretessé. Így tudjuk, hogy Zsigmond király 1437. évben Geszti Lászlót, Mihály fiát a leleszi convent által maga elébe idéztette, mert Geszti Lászlót arról vádolták Bekényi Kelemen és Dénes, valamint bekényi Cseh László, hogy a Tisza folyónak felét, egy füzfaerdőt és némely mezőket, melyek a vádlók Pygh (a mai Ptrügy) nevű birtokukhoz tartoztak, György rácz despotának *Deda* nevű falujához kapcsolta, mindezen javadalmakkal pedig a despotának dédai jobbhágyai most is élnek minden jog ellenére. ²⁾ Itt constatálnom szükséges, hogy a despotának említett birtoka a mai *Dada* Szabolcsmegyében a Tisza partján, mi nem csak annak Ptrügyhez való közelsége, hanem az által is, mert már 1300. évben *Deda* néven előfordul, igazoltatik. ³⁾

Említendő továbbá, hogy Brankovics György despota 1443. évben Hunyadi János erdélyi vajda kérelmére — kit ő a maga legkedvesebb fiának nevez — kistárnányi Dénesnek, Miklós diák fiának és testvéreinek, ugyszintén Apagi Jánosnak, Bálint fiának és testvéreinek Zemplén vármegyében *Pachen* (ma Páczin) és *Karacha* falvakat adományozza örökségi joggal, azon érdemeiknél fogva, hogy Hunyadi Jánosnak hűségesen szolgáltak. ⁴⁾ Mikor kapta Brankovics György az általa ádományoztatott két zempléni falut, arról semmiféle jegyzeteink nincsenek.

¹⁾ Oklevél a gróf Erdődy család galgóczi levéltárában.

²⁾ Eredeti oklevél a Hunyay család levéltárában.

³⁾ Fejér VII. 2. köt. 201. lap.

⁴⁾ Eredeti hártvás oklevél a budai kam. Itárban NRA. 861. csom.

Ez volt az az esztendő, a melyben Brankovics legkedvesebb volt Hunyadi és Magyarországot segíteni; ez volt a hosszú hadjárat esztendeje, a melyben Hunyadi János Sofiáig előnyomult és öt hónap alatt 6 fényes győzelmet kivívott, és a bámuló Európa már azt várta, hogy a kereszténység azon korbéli legdicsőségesebb vitéze Konstantinápolyban fogja a békét dictálni.

Brankovics György pénzével volt Hunyadi János képes 25,000 katonát összeszerezni, a kiket ő a királyi sereggel egyesített és július 22-én Budáról kivonult. De bármily dicsőséges volt a hadjárat, Brankovics, ki a magyar hadseregnek útmutatója volt, a Dunán át Rasciába, nem volt egészen annak eredményével megelégedve, mert néhány vára még a törökök kezében maradt. Ő azért újra 100,000 aranyat ajánlott fel, csak hogy a háboru folytatassék, és tartományának utolsó városa is még a törökök alól felszabadíttassék. A hadjárat vége azonban ugy is már télközepébe esvén, I. Ulászló király a várostromokat jövő évre kívánta halasztani.

A következő 1444. nagy változást idézett elő a kőügyekben. A török zultán követi által egész Szerbiának visszaadását ajánlotta fel a chulmi tartománnyal együtt Albania határáig, a magyarok fogságában levő natoliai pasa kibocsátásáért 70,000 aranyat, és kötelezé magát Magyarország fenhatóságát Oláhországra örök időkre elismerni. A magyar udvarnál a békeajánlatok nagyszerű vitákra adtak alkalmat. Julián bibornok a harc folytatását ajánlotta, Brankovics a békefeltételek elfogadását; és győztes lett az utóbbi vélemény: Magyarország 10 évi fegyverszünetet kötött a zultánnal, a törökök egész Szerbiát odahagyták, és Brankovics újra birtokba vehette tartományát.

Nem tartozik ide részletezni azon befolyásokat, melyeknek tulajdoníthatni, hogy az alig kötött béke, már augusztus 4-én a magyarok által semmisnek kinyilatkoztatott. Brankovics ezen percztől fogva csak a maga érdekét tartotta szem előtt, és pedig erkölesileg legkevésbé védelmezhető módon. Ő nemcsak hogy a magyar hadjáratban részt nem vett, hanem az utak eltorlaszolásával Skanderbeget akadályozta is abban, hogy a magyar hadsereggel egyesüljön. Sőt nagyon vetvén

számításba, mennyire szükséges neki a zultán kegyelmét már előre megnyerni, őt a magyar hadsereg elindulásáról azonnal értesíté. A kémkedés általában Brankovics erős oldala volt, és valamint Tallóczy Frank nándorfehérvári kapitány egy 1432. évi leveléből tudjuk, hogy Brankovics György jelentéséből értesült Zinan begnek az egész török hadsereggel Magyarország déli részei felé való nyomulásáról, úgy nemcsak egy bizonyítékról rendelkezhetünk, mely Brankovicsnak titkos összeköttetéseiről a törökkel tesz tanuságot.

A fegyverszünet megtörésére a várnai csata volt a felelet november 10-én és Magyarország mind azt elvesztette, a mit az eddigi fényes hadjáratokban nyert.

Mi módon nyilatkozott ezen csapás után a Brankovics ellen támadott gyanu, nincs kellőleg felvilágosítva. Hogy a gyanu ellene nem új, kimutattam fönnebb, a midőn I. Ulászló király 1440. évben Munkács várát elvette, és pedig azért, mert a despota, kinek két fia a törökök közt van, arról gyanús, hogy a hazát sujtó török pusztításoknak nem csak tudója, hanem helyeslője is, és mert midőn a király Magyarország kormányzását átvette, a despota minden észszerű ok nélkül, idegen országba ment és ezáltal iokább lázadásának mint hűségének jelét adta. A király azért, míg a despota hűségéről jobban meg nem győződik, Páloczy Lászlónak Munkácsot adományozza, ¹⁾ a hozzá tartozó birtokokkal együtt. Kit aztán a feleszi káptalan be is iktatott.

Hunyadi János az összehívott 1445. évi országgyűlés ideje előtt a kormányzati ügyekkel élénken foglalkozván, előbb Nagyváradon járt, azután ápril 14-én Bösörményben tartózkodik, mely napon *Munkács városát mint saját birtokát*, a szabad királyi városok szabadalmaival felruhazza. ²⁾ Itt tehát megint lézag előtt állunk, mert mi nem tudjuk megfejtetni, mi módon jutott Hunyadi János Munkács birtokába, midőn csak röviden az előtt Páloczy László iktattatott be ezen várba.

Átszállunk három év történetén és folytatjuk 1448. év

¹⁾ Tabódy József: Munkács multja és jelene, 140. lap.

²⁾ Balajthy: Munkács leírása, 171. lap.

julius és augusztus hónapjaiban, a melyekben Hunyadi seregeit mindenfelől összehuzta a törökök ellen, e mellett György despotát is részvételre igyekeztvén birni. Brankovics azonban a hadviselésben való részvétét egyenesen megtagadta, sőt alattomban Murat zultánt a magyar sereg erejéről, mozdulatairól és Hunyadi János szándokairól jó eleve tudósította.

A dolog ezen állása mind Magyarország, mind Szerbia nagy kárára vált. Hunyadi a 82 éves áruló despotát, minden magyarországi jószágának elvételével büntette, aztán daczára annak, hogy a pápától várt segedelem elmaradt, a Dunán seregével átszállt és Brankovics tartományát mint ellenségét pusztította. ¹⁾ Ezen hadjáratot a szerencsétlen rigómezei csatavesztés fejezte be, melynek siralmas következtései voltak. A szerbek minden zugban lesben álltak, várván a csata kimeneteletét, azon eltökéléssel, a vert részt, bár melyik legyen az, kifosztogatni és végkép megölni. Innen magyarázható azon körülmény, hogy a magyar nemesség közül alig szabadult valaki, noha a törökök győzelmüket ki nem merítették, és Hunyadi nem üldözték. ²⁾ Hunyadi hosszas bujdosás után Szendrőre ért, ottléte azonban elárultatván, Brankovicsnak adatott ki, ki az egész tartományban intézkedéseket tett az ő elfogatására.

Hunyadi barátai és tisztelői rögtön összegyűltek, hogy szabadságát kieszközöljék. Fenyegetés és ígélet hozatott mozgásba, és végre a kiszabadítás sikerült, de oly feltételek mellett, melyek a hős kormányzó önértetét nagyon sérték. Ugyanis esküvel kelle fogadnia, hogy fiát Mátyást Erzsébettel, Cillej Ulrik leányával házasságilag annak idejében egyesíteni, most pedig eljegyzi. A despotának különben *minden magyarországi jószágai visszaadattak*, tüzszül pedig hozzá Hunyadi László küldetik Szendrőbe. ³⁾

Ezen egyezségi pontozatok mutatják, hogy Hunyadi

¹⁾ Teleki: Hunyadiak kora II. 74. és 81. lap. A jószágelfoglalás Chalkokondylasz és Bonfin tudósításán alapszik, de arról szóló okiratunk nincs.

²⁾ Engel: Serwien und Bosnien 397. lap.

³⁾ Teleki: Hunyadiak kora II. 105. Engel: Serwien und Bosnien 398. lap.

János, a háboru elején csakugyan a despota magyarországi jöszágait elfoglalta volt.

A következő 1449. esztendőben a magyar országgyűlésen a rácz despota és boszniai király jelentek meg, egymás elleni panaszukkal, mely úgy látszik a macsói bánóság egyes részei körül forgott, a panaszt annak elintézésére bocsátván.

Ez az országgyűlés foglalkozott a törökökkel kötendő fegyverszünettel is, a mire az ország kénytelen volt magát elhatározni, minthogy a külsegedelem mindenhonnan elmaradt. Brankovics György Szegeden megbízást nyert a javaslat kidolgozására, és ő ezen megbízásnak az ország más meghatalmazottjainak részvétele mellett Szendrőben megfelelt. ¹⁾

Sem ezen fegyverszüneti feltételek, sem a Brankovics-hoz való viszonya nem voltak a kormányzó inyére. Előre lehetett látni, hogy az a nemtelen mód, a melylyel Brankovics György Hunyadi fogságát kizsákmányolta, tartós békességre nem vezet és Hunyadi legkevésbé titkolta el azt, hogy magát az erővel tőle kicsikart szabadon bocsátási feltételek teljesítésére lelkiismerete szerint kötelezve nem érezi, és ezen meggyőződése még inkább meggyökeresült benne, midőn a pápa őt egy 1450. ápril 12-én kelt levelében a Brankovics által rá kényszerített kötelezettségek alól fölmentette.

A helyzet nagyon feszült volt, mindazonáltal még megoldást nem nyert, hanem még a következő év hátát is terhelé, a midőn is az országgyűlés többi közt abban is fáradozott, hogy Hunyadi és Brankovicsot egymással kibékítse, ez által a kormányzó hatalma túlterjeszkedésének gátot vessen. ²⁾

A közvélemény mindinkább hangosan nyilatkozott ez állapot ellen, és Kállay Lökös János bizonyosan csak annak adott kifejezést, midőn a despotát helyzetének természetére figyelmezteté. Azonban a despota 1450. évben túlzott öntudattal azt válaszolta Kállay Lökös Jánosnak, hogy midőn ő Hunyadi Jánost elfogatta, azt teljes joggal tevő, a fenyegetésként nem fél, ha pedig Hunyadi az ő tartományába betörne

¹⁾ Teleki II. 120—122. lap és X. 243. lap.

²⁾ Hogy 1450. évben is tartatott országgyűlés, tanúsítják a rendek június havában keltezett több rendbeli levelei.

és azt pusztítaná, minden megölt tyúkért egy emberfej fogna lehullani. ¹⁾

Ugy látszik, hogy Hunyadi be sem várta az országtanács közbenjárásának eredményét, hanem már (1450.) ápril elején Nagy-Turon, Brankovics György jöszágán a Tisza mellett találjuk őt, hogy a despota tisztviselőit kiüzze, és annak jöszágait a maga családja számára, hadiköltség czimén elfoglalja. ²⁾ Munkács, Szatmár-Németi, *Asszonypataka* (rivuli dominarum) Debreczen, Bőszörmény és Túr Hunyadi János egyéb birtokaihoz kapcsolattak. Teleki ezekhez még Tokajt is számítja. ³⁾

Az országtanács csak június végén, tapasztalván Brankovicsnál minden közbenjárás sikertelenségét, mondá ki Brankovics magyarországi jöszágainak lefoglalását, és egyszersmind Rasciába hadjáratot határozott. A határozat alkalmával kiemelte azt, hogy a despota, midőn Hunyadi az ő hatalmában volt, tőle *Érd-Somlyó* várát és minden, ezt és más birtokait illető leveleit kicsikarta, miáltal ő hűtlenség bűnébe esett. ⁴⁾

Ebből egyuttal azt tanuljuk, hogy *Érd-Somlyó* nem tartozott Brankovics azon birtokai közé, melyek Zsigmond király első adományán alapszanak, de azt nem tudjuk, hogy mikor kapta Hunyadi ezt a várat, melyet másokkal tőle Brankovics kicsikart. Krassó vármegyének 1431. évi leveleiben *Érd-Somlyó* castellanusai még minden főri birtokos megnevezése nélkül említettnek; és e szerint akkor *Érd-Somlyó* még királyi vár volt, miként a megelőző korszakban is.

Hunyadi mint a villám csapott Ráczországra méltó boszujában, és azt végig pusztította. A Brankovics által reményelt török segély elmaradt, sőt a zultán épen Hunyadi elbocsátása miatt Györgyön boszut akarván állani, Szerbia megtámadására készült. A megrémült Brankovics sürgős kérelmeket intézett az országtanáeshoz, közbenjárását és kibé-

¹⁾ Kállay család levéltára.

²⁾ Engel: Serwien und Bosnien 400. lap.

³⁾ Hunyadiak kora II. 154.

⁴⁾ Gróf Kemény József Kurzuál: Magazin I. 3. füz. 316. l. Utána Teleki II. 106. lap.

külést kérvén. Szándoka őszinteségének jelekül a despota a fiatal Lászlót, jól megajándékozva, föltétlenül visszaküldé Hunyadinak. Az országtanács csakugyan futárokat küldött Hunyadi táborába, mire ez büntető karját nyugtatá és a Duna immenső partjára visszatért.

Mielőtt az 1450. év eseményeitől bucsút vennék, visszatekintőleg meg kell jegyeznem, hogy Hunyadit Munkács várának birtokosául láttuk ugyan, de miután 1448. évben Brankovicsnak minden birtoka visszaadatott, Hunyadi Munkács vára ellen 1450. év elején ismét mint Brankovics birtok ellen procedálhatott. A mi az egyuttal szintén említett Asszony-patakát, melynek mai neve *Nagy-Bánya*, illeti, erről, mint főnebb láttuk, csak ugy mellekesen értesülünk, hogy *Felső-Bánya*-val együtt, már 1430. évben Brankovics Györgyöt uralta.¹⁾

Az ország gondjai alatt Hunyadi soha sem töveszté szem elől, hogy a Brankovics György despotával való ügye még befejezve nincs, föltett szándoka volt tehát ezt végre saját és az ország érdeke szerint rendezni. Jól meggondolt cselekedete volt, hogy 1451. év elején a kormányzó főtanyájául Temesvárt szemelte ki, mert ő követeléseinek nyomatékot akart szerezni, és minden pillanatban kész volt Szerbiába betörni. Hunyadinak ezen komoly elhatározása tudva volt az országtanács előtt, és hazafias és személyes tekintetek összejátszottak, miszerint a felek közt egyezséget eszközöljenek, mely az állandóság valószínűségével bír. E célra Garai László nádor, Ujlaki Miklós vajda, Páloczy László országbíró ajánlkoztak, Hunyadi maga részéről még Vitéz János váradi püspököt, Orbovai Lászlót és berendi Bak Jánost adá melléjük, kik mindnyájan Szendrőn gyülekeztek össze, hol augusztus 7-én az egyezés és béke végre létrejött. A békepontok ezek: 1. A már elhatározott házasság Hunyadi Mátyás és Erzsébet, a despotának Katalin (nem Margit, mint Teleki írja) nevű leányától és férjétől Cillei Ulrikától való unokája közt végrehajtatik, és az esketés napjául 1453. évi december 6-ka tüzetik ki, a midőn t. i. a most 10 éves és Brankovics

¹⁾ Fejér X. 7. köt. 305. lap.

gondnoksága alatt levő Erzsébet életének 13-ik esztendejét elérendi. 2. Ha a despota a kitűzött időre Erzsébetet Mátyásnak át nem adná, és vele annak egybekelését nem eszközölné, ezen esetben Munkács Beregmegyében, Némethi, Szatmár és Asszonypataka¹⁾ Szatmármegyében, Debreczen és Böszörmény Biharmegyében, mely városok most mind Hunyadi János kormányzó keze alatt vannak; továbbá Kölpény, Száva-Szent-Demeter (ma Mitrovicz) Zalankemen és Zimony Szerémmegyében, Becse és Becskerek Torontálmegyében, Érd-Somlyó Krassómegyében és Világosvár Zarándmegyében, Hunyadi Jánosnak és fiainak örökös birtokába menjenek át. 3. A despotának visszaadatnak Kölpény, *Száva-Szent-Demeter*, Zalankemen, *Zimony*, Becse, Becskerek, Érd-Somlyó és Világosvár; a többi, fönnt említett birtokait, Hunyadi véglegesen megtartja. 4. A despota köteleztetik visszanyert váraiban és uradalmaiban, magyar nemes és birtokos kapitányokat tartani, azokban is, melyek most Hunyadi kezében maradtak, ha azok időközben a despota birtokába jönnének. 5. Minden várnagy esküvel köteleztetik arra, hogy ha a despota uradalmi és várai, a házasság eszközzésének elmulasztása miatt, ezen békekötés értelmében a Hunyadi-házra szállnak, a kezeikre bizott várakat és uradalmakat, a despota parancsát be nem várván, a Hunyadi-családnak haladéktalanul átadják. 6. Ha Mátyás vagy Erzsébet halála miatt a házasság létre nem jöhetne, a békesség az egyező felek közt fel ne bomoljék, és a jószágok felosztása megmaradjon a mint fönnt megállapított.²⁾

Nevezetes ezen békeszerződésben, hogy Száva-Szent-Demeter és Zimony csak most említetnek először mint Brankovics-féle birtokok; mikor kapta ezeket, nincs felje-

¹⁾ Zápolyai Imre megdicsértetik 1459. Mátyás király által, hogy mint Asszonypataka castellanusa a várat az ostromlók ellen védelmezte, és a Hunyadiak számára megtartotta, a míg Mátyás, László király fogóságában volt. Ez az ostrom és védelem tehát 1457. évre esik. Zápolyai Imre a tokaji uradalmat kapja.

²⁾ Teleki: Hunyadiak kora II. köt. 174. és 175. lap. A békességi oklevél X. kötet 305—312. lap., a bajor kir. levéltárból.

gyezve. Érd-Somlyó pedig eredetileg Hunyadi János egyik birtoka volt, melyet Brankovics a már mondott nemtelen módon magáévá tett; miért is a körülmények tárgyilagos felfogására mutat azon kifejezés, hogy Érd-Somlyó is *visszaadatik* a despotának.

A kibékülés jeleül Hunyadi Jánosnak és György despotának egy közös emlékérmé készült. Az előlap Brankovicsot trónon ülve mutatja, fején nyílt koronával, jobbában kihuzott karddal, baljában a kettős kereszttel ellátott almával. A körírás: *DESPO GURG*. A hátlapon a Hunyadiak czimere ezen körírással: † JOHANNES H. GU. R. UNGAR I. ¹⁾

Az ezen békekötésben a Hunyadiak tulajdonában hagyott birtokok közt, Engel utolsó helyen említi »Világosvárt Szolnokmegyében«, de megjegyzést nem köt hozzá, Fessler azonban, tudván, hogy Világosvár akkor Zarándmegyében feküdt és vélvén, hogy a Szolnok vármegyére való hivatkozás meg nem támadható, azt állítja, hogy nem Világosvár, hanem Tisza-Varsány adatott át e békelevelé által Hunyadinak, mert ez az utóbbi és nem Világosvár fekszik Szolnokmegyében, mely utóbbi vár különben már 1444. évben engedtetett oda Brankovics által Hunyadinak. ²⁾

A békekötésnek Spiess ³⁾ és Teleki által közlött szövegében Világosvár nem Szolnok, hanem helyesen Zarándmegyében fekvőnek mondatik; érdemes történetíróink Engel és Fessler tehát, kiket oly gyakran együttesen szoktunk emlegetni, hihetőleg rossz másolatot használtak. Fessler másik nézete ellenében pedig az a tény áll, hogy Brankovicsnak 1448. évben minden jöszága visszaadatott és így Világosvár is.

Hunyadi János e békesség alapján, többi közt *Érd-Somlyó* krassómezei vár birtokába is jutott. Ezen vár az előtt Ország Mihály és János tulajdona volt, kiktől azt I. Ulászló király 1440. évben elvette, cserében adván nekik Solymosvárat a Maros jobb partján Aradmegyében.

¹⁾ Dimitrijevic: Gyurgye Brankovics. 76. lap.

²⁾ Fessler: IV. köt. 694. lap.

³⁾ Archivische Nebenarbeiten I. d. 173. lap.

*Érd-Somlyó*nak ily módon említése ismét több rendbeli kérdést támaszt. Csodáljuk ugyan, hogy ezen vár már 1440. évben volt Ország Mihály és János birtokában, holott I. Ulászló király még csak 1440. évben kezdte Brankovicsot előbb Munkács vár, a következő évben a világosvári uradalom elvételével büntetni. Az aradmezei Solymos pedig 1446. óta Hunyadi János birtoka volt, ki azt pénzen vásárolta meg Hagymási Lászlótól.

Teleki ¹⁾ Engelre ráfogja, mintha ez utóbbi azt állítaná, hogy Hunyadi a békeszerződés által Túr és Tokajt is nyerte volna, holott a szerződésben ezen két birtokról semmi említés nincs. Teleki nagyon sebesen olvashatta Engel művének szövegét, különben észrevette volna, hogy a mit ezen gondos író Túrról és Tokajról mond, az nem a Szendrőben kötött békeszerződésre, hanem Hunyadinak 1450. év elején a Brankovics-féle jöszágokon elkövetett harczias végrehajtásra vonatkozik.

Feltűnő és megfejtetlen dolog különben, hogy Túr, Varsány és Tokaj a békeszerződésben akár mint Hunyadi, akár mint Brankovics kezében maradó birtokok nem említettek. Mégis mindhármát nem sokára a Hunyadi-ház birtokában fogjuk találni.

Az aradmezei *Boros Jenő*, hogy valaha Brankovics György birtoka lett volna, erre elég nyomatékos adatot nem találtam. ²⁾

Mohamed zultán 1453. május 27-én Konstantinápoly elfoglalásával koronázza meg nagy hódításainak számát. Sem Magyarország, sem Szerbia részéről nem történt komolyabb lépés ezen európai csapás elhárítására. A mint előre látható volt, a nagy hódító, Magyarország felé hengergeté harczedzett

¹⁾ Hunyadiak kora II. 175. lap a jegyzetben.

²⁾ Ezt megjegyzem jeles fiatal tudósnak Dr. Ortvy Tivadar ellenében (Történelmi Adattár I. köt. 118–119. lap.) ki ritka kitartással szokta a tárgyára vonatkozó adatokat kimeríteni. Ez alkalommal nagy súlyt fektet arra, hogy a Hunyadiak később mint Jenő birtokosai fordulnak elő. Fabián Gábor (Aradmegye leírása) Jenő viszontagságainak elbeszélését csak a XVI. század közepével kezdi.

tömegeit. Legelőbb is Szerbiába tört be 1454. évben, melynek lakossága mind a várakba menekedett, Brankovics György pedig Magyarországra. A zultán személyesen vezetett egy hadsereget Szendrő ellen, a hol azonban a nagy hódító kemény ellentállásra talált, és végre is az ostromot abban hagyni kénytelen volt. ¹⁾ Hallván a zultán, hogy Hunyadi és Brankovics hadsereggel készülnek Szerbiába, Sofiáig és Drinápolyig visszahúzódott. Ferizbég a Morava parján Kruschevatz táján visszamaradt, hogy innét egész Szerbiát hódítsa meg. De erre neki Hunyadi időt nem engedett, mert négy nap alatt Szendrőtől Kruschevatzig repült, hol a török hadsereg, megpillantván és felismervén Hunyadinak félelmet terjesztő zászlóit, szertesztét futott.

Hunyadi 1455. évre fölötte szép és hasznos tervekkel foglalkozott, de azok valósitása meghitsult Frigyes császár tétlenségén és Cilley Ulrik ármánykodásán, ki az ifju László királyt vezérelte.

Brankovics hiába sürgette Györött a magyar segélyt, hiába ajánlott 10,000 katona kiállítását saját költségén — végre is kénytelen lett Szendrőbe visszamenni és ott bevárni azt a sorsot, melyet számára Mohamed lesz rendelendő.

De Brankovics nem békességes indulattal tért haza Györből és Budáról. Embereinek azt a parancsot adta ki, hogy akárhol szerb földön valamely Szilágyit találjanak, azt elfogják, és élve vagy halva hozzá kísérik. ²⁾ Hallván egy alkalommal a despota, hogy Szilágyi Mihály és öccse László nándorfehérvári kapitány négylovas kocsin kiindultak, hogy a vár környékét szemle alá vegyék, lesből őket orozva megtámadta. A veszedelmet látván Mihály, azonnal lóra pattant és menekedett, László azonban sok szurással holtan hagyott hátra. ³⁾

¹⁾ Teleki: II. 341. lap.

²⁾ Szerb írók persze azt állítják, hogy Brankovics ezen rendeletének oka abban volna, mintha Hunyadi János odautasította volna sógorait Szilágyi Mihályt és Lászlót, hogy a míg a despota figyelme a török háborúval és pestissel lesz elfoglalva, vegyék el tőle a neki rendelt területeket, és ha lehet, fogják el őt, hogy a tervezett háború alatt akadályt ne okozhasson.

³⁾ Dimitrijevic Milan is többször idézett munkájában vallja, hogy az orvtámadás a szerbek részéről történt.

Szilágyi Mihály el volt határozva ezen gyalázatos tettért bosszút állani. És erre alkalmat talált. Midőn Brankovics 1455. év végén a maga várait beutazta, Szilágyi a Száva mellett, a Kupinovo-ba (Kupinik) bemenni szándékozó despotára december 17-én belgrádi őrségének egy részével rácsap, és öt nyakas ellentállás után fogolylyá teszi. Brankovics ezen vivásban jobb kezének két ujját veszté, melyekkel annyiszor hamisan esküdött. ⁴⁾

Brankovics György a maga kiszabadításáért Torontálban a *becsei*, Krassóban a *somlyói* ⁵⁾ uradalmat ajánlotta Szilágyinak, ki azonban a Mátyással való terveit magasabbra tartván a személyes indulatnál, és annak inkább barátokat kívánván szerezni, a despotát nemcsak szabadon bocsátá vált-ságdíj nélkül, hanem vele egyezsége is lépett.

Ezen egyezséghez később, t. i. 1458. augusztus 20-án Mátyás király hozzájárult azon feltétel alatt, hogy ha a despota fiai felségsértésbe esnének, vagy magtalanul elhunyná-

⁴⁾ Hogy mindez 1455. év végén történt, ezt Dimitrijevic Milan kritikai érvekkel bizonyítja. Ez idő mellett tanuskodnak valamennyi szerb kronisták, és tudván azt, hogy Hunyadi János 1456. év augusztus 11-én meghalt, méltán lehet mondani, hogy ezen események még az ő életében történtek, miként azt V. László király is az ő 1457. márczius 21-én kelt levelében állítja. A Schaffarik által közölt kronikás december 17-ét nevezi mint azt a napot, a melyen a despota elfogatott. Ugyanazt bizonyítja ezen események egy kortársa, az ostrovicai eredetű Mihajlo, ki mint török katona a Belgrád körüli egész viadalt a török táborból nézte és határozottan kimondja, hogy a despota megtámadtatása Szilágyi által még Hunyadi életében történt, és hogy ezen pártszakadás szemlélete hozta Mohamedet azon gondolatra, hogy Belgrádot megtámadja. Hazai íróink közül Pray már nagyon közel volt a valósághoz. Ő ugyan az 1766. évben megjelent Annales III. köt. 199. lapján a fönnebbi eseményeket még 1457. évre teszi, de az 1801. évben megjelent munkájában: Historia Regum Hungariae II. köt. 363. lap, előbbi állítását 1454. évre igazítja, a mi még nem a teljes pontosság ugyan, de tény, hogy a fönnebbi eseményeket szintén Hunyadi János élte korába teszi.

⁵⁾ Nem Beeskereket és Somlyót, mint Engel írja: Serwien 411. lap, mert Mátyás királynak 1458. évi levele szerint, Beeskerek csak azon esetben nézett Szilágyi Mihályra, és Beesével és Somlyóval jön vala az ő birtokába, ha Brankovics utódjai, bizonyos feltételeknek meg nem felelnek.

nak, vagy Galambócz várát a töröknek átadnák, vagy bár miként elsajátítanak, ez által Becse vára, Becskerek oppidum, és Somlyó vára azonnal Szilágyi Mihályra örökségi joggal szálljanak. ¹⁾

A zultán most Nándorfehérvárt vette célba, és hódító öntudatában már csak két hónapra vélte kitűzhetőnek azt az időt, midőn Budán fogja parancsait osztogatni. Elég lesz itt csak érinteni, hogy Hunyadi 1456. évben Nándorfehérvár alatt legszebb győzelmeinek egyikét, de nemsokára halálát is találta, hogy Brankovics azonban, noha a hozzájárulása nélkül aratott győzelmek folytán, majdnem egész országát ismét visszanyerte, megint a törökök felé fordult, a zultántól most, midőn annyira megaláztatott, jobb feltételeket, sőt vele teljes kibékülést remélvén.

A legnagyobb fény mellett, a legnagyobb árnyék. A csatatéren diadalok, — otthon a hős vezér nagy alakja mögött, ellene szőtt ármányok. Midőn a dicső vezér elhunyt, a Brankovics és Cilleyek közti egyetértés a Hunyadi-ház megdöntésére határozottabb szint öltött. Cilley, egy a despotához írt levélben annak Hunyadi János fiainak fejét ígérte küldeni. Ezen felfedezés kényszerítette a Hunyadiak barátait elbáritó lépésekre, és Cilley Ulrik kardjaik alatt kiadta anyyi szerencsétlenség forrásául szolgáló lelkét.

A nándorfehérvári fényes győzelem, és a hős Hunyadi János halálának esztendejében, Brankovics György despota is meghalt, ²⁾ kinek eseménydús élete valóban nem igaz gyön-

¹⁾ Mátyás király oklevele a budai kamarai levéltárban, NRA. 688. csom. 46. sz. Kaprinai: Hungaria diplomatica II. 195. lap.

²⁾ A halálának idejét megállapító adatokat Teleki állította össze, III. köt. 76. és 77. lap. Ezekből Teleki a lehető legjobb következtetéseket huzta ki, azonban mindezen adatok nem elöregedők Brankovics halála idejének szorosabb meghatározására. — A zavart még növeli III. Calixtus Pápa 1457. év márczius 14-én kelt levele, melyben S. Angeli János bibornok-követnek meghagyja, hogy Rácországot a szentszék nevében birtokba vegye, az ellentállókat pedig kiátkozza. Cum — írja a pápa — sicut fidedignorum relatione intelleximus, quondam . . . . despotus Rasie, sicut domino placuit, debitum naturae persolvit. (Theiner: Monumenta hist. Hungariae II. 308. lap.) Ha a pápának már a főnnebbi

gyét képezi e korszaknak. Meghalt egy évvel a Szilágyi Mihály elleni vivása után, állítólag azon sebek következtében, melyeket akkor nyert. Ezt azonban oly határozottan, mint némely írónk, nem állítanám, és sokkal természetesebbnek tartom, halálának okául azt hozni fel, hogy Brankovics élte korának már 90-ik évét lépte át.

Szemle alá vevén most, hogy a despota eredeti magyar uradalmi, közvetlenül és rövid időre halála után, hová tartottak, azt találjuk, hogy:

Zalankemen a Hunyadiak kezén maradhatott, mert Corvin János herceg, Mátyás király fia, még 1498. évben panaszt tett az országgyűlés előtt, hogy néhai Kinisy Pál neki Zalankemen várát vissza nem adta, hanem valamely Gerébnek átengedte. ¹⁾

Kölpény vagy Kulpin szerintem régenten Szerémmegyében feküdt, ma a bródi határőrezred területén Nagy- és Kis-Kopanicza a Száva közelében, Sprunner történeti térképén Magyarország XV. századi állapotáról: Koppany. Engel magyarázata, hogy Kewlpin vagy Kulpin a szláv Kupinnik, mely a Mlaka folyó mellett Sorello határánál fekszik, semmi

napon tudomása volt a despota haláláról, vajjon mely időre kellene tennünk Szilágyi Mihálynak orv megtámadtatását Brankovics által, az utóbbin vett megtorlást, elfogatását, szabadonbocsátását, és nyert sebeiben sinylődését, ha az eddigi nézet szerint a Brankovics és a Szilágyiak közti összekocczozását 1457. év elejére tesszük? Mindenki érzi, hogy az idő szorongatja az eseményeket, és hogy ennél fogva a Belgrád előtti összekocczozást sokkal korábbi időre kell tenni. A pápai évszámban itt hibának kell lenni — noha betűvel van kiírva — mert azon záradék: Pontificatus nostri anno tertio, nem 1457., hanem 1458. évszámnak felel meg, III. Calixtus 1455. ápril 8-kán kezdvén meg pápaságát. — Horváth Mihály Brankovics György halálát 1458. év elejére teszi. (Magyarország történelme. Második kiad. II. 425. lap.)

A szerb kronikások szerint nincs kétség benne, hogy György despota 1458. év december 24-én halt meg, és ezen állítással összevág V. László királynak 1457. év márczius 21-én kelt azon levele, melyben a nagy Hunyadi János életét sok vétek lánczolatának festi, és azon összekocczozást Szilágyi Mihály és Brankovics közt, melyben az utóbbi jobbjának ujjait veszté, ugy adja elő, mintha ez még Hunyadi János életében történt volna. (Teleki: Hunyadiak kora X. 548. lap. és II. köt. 498. és 499. lap.)

¹⁾ Hazai okmánytár IV. köt. 441. lap.

utbaigazítást nem nyújt. ¹⁾ Csodálnom kell még itt Szücs István Debreczen város monographusának állítását (I. köt. 71. lap) mely szerint Lippa = Kewlpen. Utóbbi birtokosát, a ki a despotát követte, nem ismerjük, János despota a törökök sok beütése miatt, székhelyét Kewlpenből a felső-szerémi Bersakovo-ra tette át.

Becséről nem egész bizonyossággal lehet mondani, hogy Brankovicstól a Hunyadiakra ment volna át. Tény azonban, hogy Mátyás király 1458. szeptember elején a becei várnagyoknak és a *rác despotá uradalmaiban* a Tisza mindkét partján levő vám- és révfelügyelőknek megtiltá, hogy a szegedi polgárokat, úgy miként a despota által nyert szabadalmukban kijelentetik, semmiféle fizetésekkel ne terheljék. ²⁾

Világosvárat és a hozzá tartozó egész uradalmat Mátyás király 1464. évben Báthory Andrásnak, Istvánnak és Lászlónak adományozta; de ők annak birtokába rögtön nem léphetek. Ezen uradalom t. i. valamint Túr és Varsány, horogszegi Szilágyi Mihály özvegyénél, Margitnál maradt, és Mátyás király az özvegynek 1461. évben 7000 arany forintért beíratta és elzalogosította. ³⁾ A fönnevezett három Báthory testvér 1464. évben Dénes esztergomi bibornok-érseknek az esztergommegyei Kőbölkut és komárommegyei Ravazkező és Ujfalu falvakat elzalogosítják, hogy Világosvárat lindvai Bánfy Pál és neje kezéből kiválthassák. Neje t. i. a Báthoryak nővére és Szilágyi Mihály özvegye volt, a Báthoryak igen soká birták Világosvárat.

Tokaj a Hunyadi családé volt. Bizonyítja ezt Hunyadi László besztercei gróf és királyi tárnokmester 1457. márczius 4-én — tehát még Brankovics életében — kiadott levele, melyben Bakos Pál tokaji várnagyának roszalja, hogy a bártfai polgároktól vámot vett. ⁴⁾

¹⁾ Engel: Serwien und Bosnien 449. lap.

²⁾ Történelmi Adattár Csanádegyházmegye hajdani és jelenéhez. Szerkesztik Orthmayer és Szentkláray I. 311. lap.

³⁾ Budai kam. Itár, Margit özvegy Diód, Világosvár várat, Túr és Varsány oppidumot esküvel és levéllel adta át Mátyás királynak.

⁴⁾ Wagner: Diplomatarium Sarosiense 118. lap.

Bizonyos levén e szerint, hogy a Hunyadiak birták ez évben Tokajt, és pedig az 1451. évben György despotával kötött szerződés alapján, rejtélyesnek tűnik fel az a körülmény, hogy Mátyás király 1459. évben a tokaji uradalmat Brankovics Istvántól elveszi, és csak így adományozza azt, anyja Szilágyi Erzsébet és az ország főrendeinek hozzájárulásával, Zápolyai Imrénék. Fel kell tennünk, hogy 1457. év óta a tokaji uradalom a despota családjának visszaadatott, oklevelek hiányában azonban azt biztosan állítani nem lehet. Érdekes Mátyás király 1459. évi, Zápolyai Imre javára szóló adománylevelében azon pont is, mely Tomassevits István boszniai király fiát hűtelennek nyilatkoztatja, és őt, ki a jövődő rác despotá lett volna, »et ad quem illa bona que quondam, *despotorum* Rasciae fuerunt, devolvi debebant« (és a kire ezen, a rác despoták birtokaihoz tartozó jószágok lettek vala szállandók) szintén a tokaji uradalomból kirekeszti. A despoták örökösödési joga magyarországi jószágaikban itt világosan el van ismervé, és így fel szabad tennünk, hogy Brankovics György nem volt minden magyarországi uradalmának első szerzője, hanem hogy egyet-mást, elődjétől Lazarevics Istvántól is örökölt. Midőn Mátyás király a tokaji uradalomhoz tartozó jószágokról így szól, hogy ezek hajdan a rác despotáké voltak, (quae quondam *despotorum* Rasciae fuerunt) elég világosan mondja, hogy Lazarevics is birta Tokajt, mert Brankovics György előtt csak Lazarevics volt az a despota, ki egyszersmind magyarországi birtokos is volt.

Mátyás király többször idézett levele szerint Tokajhoz még a tiszai révjog tartozott. Továbbá Tarczal és Rátka fele, és az ottani vámnak fele. Koldo, Talya, Keresztur, Kisfalud, Szeg és Vámosujfalu, a fél vámmal; Ladány, Ószed, Csergő, Mád, Karacs, Páczin, Fejő, Szentmiklós és Bőd, azonkívül Zombor területének némely része Zemplénmegyében, Szántónak fele Abaujmegyében és Ároktő Borsodmegyében.

Mint a király mondja, Tokaj várát és a hozzá tartozó uradalmat Brankovics György Hunyadi Jánosnak engedte át, azon 10,000 arany forint megtérítéseül, melyet Hunyadi János sajátjából fordított a despota érdekeinek és ügyeinek javára. ¹⁾

¹⁾ Bártyás oklevél a magyar tudományos akadémia kéziratárában.

Itt a király valószínűleg a volt kormányzó által 1450. évben tett költségekre czéloz. Hogy Tokaj az 1451. évi szerződésben Brankovicsnak vissza nem adatott, tudjuk.

Ez alkalommal legyen megemlítve, hogy Zsigmond király még 1412. évben Tokajnak ura volt, ismervén levelét, melyet ez évben »vicecastellano suo de Tokaj» czímzett, a miből világos, hogy itt már akkor vár létezett.

Ez így lévén és a fönnebbiekből világosan kitünvén, hogy Brankovics előtt már más despota birta Tokajt, ki nem lehet más mint Lazarevics István, még mindig megoldásra vár az a kérdés, vajjon mely időben jött Tokaj az utóbbinak birtokába?

Munkács várát Hunyadi János majd birta, majd visszaadta Brankovicsnak. Az 1451. évi szerződés alkalmával Hunyadi János Munkácsot birta, és ugyanezen szerződés erejénél fogva megtartotta. Özvegye, a hőselkü Szilágyi Erzsébet, mint örököse, holtig volt annak birtokában, kitől aztán Mátyás királyra szállt.

Tálya és *Regéc* soha sem voltak a Hunyadiak kezén, legfeljebb 1448. év elején, midőn Hunyadi János a despota árulását, jószágainak elfoglalásával büntette. Hogy kire jutott a két vár közvetlenül Brankovics halála után, nem tudjuk. Említettik 1469. évben Roskoványi Tamás mint tályai várkapitány, de azért a vár urát még sem ismerjük. ¹⁾ Brankovics György már 1433. évben Sexthy Mihályt mint a maga tályai castellanusát említi, meghagyván Debreczen városának, hogy a despotát illető adót, nevezett castellanusnak beszolgáltassák. Castellano nostro in Tálya et Comiti nostro, mondja a despota, Debreczen városa levéltárában levő rendeletében. (A Sexthy név ellen kételyünk van, még bizonyosabb, hogy ezen ember nem Capellanus volt, mint Szűcs István egy rossz másolatot követve ír, hanem Castellanus.)

Szatmár és *Németi* az 1451. évi szerződés alapján Hunyadi kezében maradván, utána Mátyás király vette át a két város birtokát. A király 1460. évben Charnavoday Egyednek megkegyelmezett azon hatalmaskodásért, melyet a szatmári

¹⁾ Szirmay: Notitia comitatus Zempliniensis 160. lap.

kir. kastély építésének alkalmatosságából elkövetett, a miből kitetszik, hogy itt királyi vár építettett. ¹⁾ *Felsőbányát* is 1464. évben erősítette Mátyás király. Lesz azonban alkalmam Szatmár egyéb viszonyairól alább véleményemet elmondanom. *Asszonypatakát* 1459. évben Szilágyi Erzsébet kezén találjuk.

Böszörmény nem fordul elő sem Szilágyi Erzsébet, sem Corvin János birtokai közt, noha bizonyos, hogy 1450. évben Hunyadi János e várost többi birtokához kapcsolta. Ki vette át a Hunyadiak kezéből, nincs feljegyezve. Böszörmény, úgy látszik, nem tartozott Lazarevics István despota birtokaihoz, minthogy ezen oppidumot Zsigmond király még 1415. évben magáénak tekinti és a városnak szigoruan meghagyja, hogy Kállai Lökös Miklósnak egy Székely Márton nevű jobbágyát, minden holmijával hozzá küldje vissza Kállóba.

Debreczen oppidumot ²⁾ Szilágyi Erzsébet éltefogytáig tartotta és a hűséges várost kegyeivel árasztotta el. Utána Corvin János herczeg birtokává lett, halála után az ő özvegye Frangepán Beatrix örökölte, ki azt aradijul leányának Erzsébetnek rendelte, mint kit a Mohácsnál elesett Zápolyai Györgynek jegyezett el. Erzsébet azonban az egybekelés előtt meghalván, a király Debreczent 1507. óta magvaszakadás czímén igénybe vevén, a várost Szakmári György pécsi püspöknek adományozta, ³⁾ de már 1510. évben Zápolyai Jánosnak engedte át a király.

Túr (avagy Mező-Túr, máskép Nagy-Túr) és *Tisza-Varsány* sorsa ezen korszakban mindig együttesen jár. Mátyás király e két várost még koronáztatása előtt adományozta Kállay Pálnak és Parlagi Györgynek, mindkettő udvari lovag, ki magát a csehek és törökök elleni háborukban, nevezetesen

¹⁾ Szirmay: Szatmár vármegye esmérője I. 154. lap.

²⁾ Szabolcs vármegye 1416. évben bizonyítja, hogy nemes Zeleméry Mihály Lászlót »Comitem Camerarum Salium Regalium de Debreczen« zeleméri jószág részének használatától eltiltotta. (Kállay levéltár N-o 793.). Ebből kitetszik, hogy Debreczen még nem volt a despota birtoka.

³⁾ Szűcs István: Szabad kir. Debreczen város történelme I. 95. l.

Bosniában kitüntette. A király a két várost 1464. évben Kállaynak és Parlaginak újra adományozza és megjegyzi, hogy azok ez előtt a rácz despoták birtokai voltak, de a kiktől azokat hűtlenségük miatt, és mert Ráczsországgal együtt a törökhöz szitottak, elvette.¹⁾ Minthogy a király itt több hűtlen rácz despotáról beszél, ezt csak úgy lehet magyarázni, hogy Túrt és Varsányt Brankovics György után, fia István is bírta, kit a király, mint látni fogjuk, másképp is büntetett. Később Túr és Varsány ismét a Hunyadi házhoz került, mert e városok Corvin Jánosra jutottak örökségi uton. A herceg 1491. évben a két város felét Derencsényi Imre volt jaiczai bárnak és fiának Pálnak adományozza; a következő évben az egész birtokot ugyancsak Derencsényi Imrénék és fiainak Pálnak és Györgynek 8000 arany forintért eladja.²⁾

Szemlét tartván ily módon Brankovics György magyarországi birtokai fölött, még egy pár birtokáról kell szólnom, melyek eddig semmiféle combinatióban elő nem fordultak. Zsigmond király ugyanis 1433. évben Brankovics György rácz despotát igen komolyan megrójjá azért, hogy Bártfa városának polgárai régi szabadságaik daczára, a despota vámszedői által *Báth*, Tokaj, Böszörmény, Debreczen, Szatmár, *Vári*, *Szász* és Munkács városokban megvámoltatnak. A király hivatkozik ez alkalommal a Brankovics György javára kiadott és a fönebbi vámjogot körülíró adománylevelére, mely előttünk ismeretlen, de a király hivatkozása kétségtelenné teszi, hogy már 1433. év előtt létezett királyi adomány Brankovics javára, és pedig oly birtokokról, melyeket Turóczy és Timon nem említenek.³⁾

Vajjon a fönebbi *Báth*, a hontmegyei város, más adatok hiányában nem merném eldönteni. *Vári* azonban és *Szász* avagy Lompertszásza, ma Beregszász, tudvalevőleg ma is Bereghmegyében található. Ezekről is az a tudomásunk, hogy Szilágyi Erzsébet özvegyeségi birtokaihoz tartoztak,

¹⁾ Eredeti oklevél a Kállay-féle, most a Nemzeti Múzeumban levő levéltárban.

²⁾ Oklevelek a budai kam. Itárban.

³⁾ Fejér: X. 7. köt. 457. 458. lap.

minthogy 1462. és 1463. évi levelekben Munkács, Lompertzaza, Vári stb. mint Erzsébet birtokai említetnek.¹⁾ Valószínűleg Munkácsesal együtt jöttek a Hunyadiak birtokába.

A birtokviszonyokat eddig annyira részletezvé, a mennyire azt a hozzáférhető adatok lehetővé teszik, szükségesnek tartom egy pár szót azon közjogi állásról is mondanom, mely a rácz despoták Magyarországon való jószágirtoklásából kifejlődött.

A despoták sokkal korábban lettek Magyarország nagybirtokosai, mint azt a közhiedelem eddigelé föltette.

Lazarevics István szerb herezeg, ki Manuel görög császárral együtt a XV. század első éveiben a török zultán főhatóságát elismerte, Manuel által rácz despota czímével megtiszteltetett. Lazarevics azonban utóbb nemcsak a törökök, hanem saját rokona, Brankovics György által is szorongatott úgy, hogy végre kénytelen lön, Zsigmond király segedelmét igénybe venni. Zsigmond király erre kész lévén, Sandal bosniai vajdát sereggel Szerbiába küldte, ki onnét a törököket szerencsésen kiverte, »cum illustrissimo principe Despota totius Regni Rasciae, fideli nostro« — a mint Lazarevics Istvánt most a magyar király czímezte.

Ugy látszik azonban, hogy Lazarevics István, ki későbbben is hűségesnek mutatta magát a magyar állam iránt, ez időben még különös szolgálatokat tehetett Zsigmond királynak, mert nem sokára őt mint magyarországi birtokost találjuk, sőt Zsigmondnak 1423. évben Ulászló lengyel királylyal és Witold litváni herceggel, kötött szövetségről szóló ünnepélyes levelének záradékában, a nádort és minden világi főurat megelőzve (Cilley Hermant kivéve) Stephanus regni Rasciae despotus megemlézése tünik föl.²⁾

Szirmay Antal azonban már 1411. évből közli Zsigmond királynak egy levelét magyar fordításban, mely szerint a király a rácz despotának »úgy hozván magával az ő hívsége, ez iránt kelt más levelünknek ereje szerint új királyi adományképen« Szatmár és Németi városokat, azonkívül Asz-

¹⁾ Teleki: Hunyadiak kora XI. 38—44. lap.

²⁾ Fejér: X. 6. köt. 536. lap.

szonypatakát, Felsőbányával együtt, az arany- és ezüstbányákkal és pénzverési joggal által adja.¹⁾ Nem ismerjük, fájdalom ezen oklevélnek sem eredetijét, sem lelhelyét, és így idejét biztosan meg nem határozhatom. De elfogadván a szöveget, a miként kaptuk, félre nem lehet ismerni, hogy István despota, már jóval 1411. év előtt nyerte Zsigmond királytól Szatmár, Németi, Asszonypataka és Felsőbánya városokat, a tartozandóságokkal együtt, miután a király maga egy korábbi adománylevelére hivatkozik; mindazáltal a despota csak 1411. évben iktattatott be ezen jószágokba, a leleszi convent jelenlése szerint.

Szatmár városához, Szirmay szerint, tartoztak akkor Réztelek, Jöstelek falvak; Szent-Eged és Zemerem puszták. Németi városa, Zemeretelke, Peratelke, Chiaholeztelke puszták; Hidegkút, Feketefalu, Kékes, Thükes, Oroszfalu,

¹⁾ Szirmay: Szatmár vármegye esmérete I. 151. 152. lap. Szücs István: Debreczen város történelmében 71. lapon Szirmaynak azon adatait, mintha Vuk György despota 1411. évi szept. havában iktattatott volna be magyar birtokaiba, oda véli igazítandónak, hogy ez nem akkor, hanem 1421. évben történt volna a leleszi convent által, okul adván, hogy akkor még Vuk György (azaz Brankovics György) nem volt szerb fejedelem, élvén még az ő nagybátyja, t. i. Lazarevics István. — Vajjon mit gondol Szücs István, mikor halt meg Lazarevics despota? Kár volt Szücs Istvánnak nem tudni, hogy Lazarevics még csak 1426. évben kötötte Zsigmond királlyal a tatari szerződést, a mely Brankovics Györgynek a despota méltóságát biztosította Szerbiában. Azt bizony tudnia kellett volna a debreczeni városi levéltár oklevelei nélkül is. Egyébiránt miért nem mondja Szücs István nyíltan, hogy nem az ő kombinációjának eredménye az, miszerint Lazarevics István már 1421. évben meghalt, hanem hogy e részben Katonát követe? Az érdemes Katona csakugyan szintén írja: quod Georgius hic Brankovitzius, post mortem avunculi sui, Stephani Bukovitzii (értsd Lazarevics Istvánt) *quae contigit anno superiore 1421.* tam potens evaserit, ut idmodi permutationes facere potnerit. (Historia crit. XII. 395. lap.) Azonban Katona méltóságára legálább az szól, hogy még nem olvashatta a tatari szerződés szövegét Fejér Codexében. Egy 1452. évi levelében azt írja Hunyadi János, hogy Felső-Bánya városában Boldogasszony templomából egy orgonát elvitetett, miért is a várost azzal kármentesíti, hogy a város részéről évenként a nagybányai kamarába fizetendő, az aranybányák után járó hegyvértot annak örökre elengedi. Hunyadi itt Felső-Bányát nem nevezi az ő városának — Civitatem nostram.

Sándorfalva, Gyurkefalva, Surgianfalva és Duravicza falu és Halfalva pusztá.

A szatmári birtokokkal nevezetes politikai jogok is jártak, melyekről érdekes felvilágosítást nyerünk István rácz despota saját, több rendű eredeti leveleiből, melyek mind a Kállay család levéltárában — most a nemzeti Muzeumban — található és melyek, miután feltétlen hitelességük, a chronologiai homályt lényegesen eloszlatják.

István despotának egyik levele kelt Krusovácson 1417. augusztus 5-én és szól az erdélyi püspöknek, panaszolván, hogy ez utóbbi remetei Himfy Istvánt, a despotának tisztviselőjét Szatmár és Németi városokban perbe vonatta, és megbírságotla azon okból, mert Himfy István neki az adótizedet ki nem szolgáltatotta. A despota kéri tehát a püspököt, hogy a főnebbi ügy végett Himfyt ne terhelje, és minthogy soha nem hallotta, mintha a püspöknek oly adótized járna és a király a despotának Szatmárt és annak adóját adományozta, ezt az ügyet a király eldöntésére bocsássák, ha az majd haza jön.¹⁾

Négy más levele a despotának Nándorfehérváron kelt ugyan ez évben október 28-án. Az egyikben István despota Nagybánya városának meghagyja, hogy a hozzájuk jövő Himfy István mesternek, kit a despota a maga tárnokmesterének nevez, segítségére legyenek Miklós szatmári polgár, Abraham fiának, bár hol található vagyona lefoglalásában. Mit ha nem tennének, hűtlenségi bűnül fogna tekintetni. A többi levelekben is István despota következetesen a maga tárnokmesterének nevezi Himfy Istvánt, Péter fiát. Egyszer általánosan ajánlja Himfyt Szatmár és Németi városoknak, hogy neki hitelt adjanak, az általa a despota részéről előadandó ügyekben. Majd ismét meghagyja a két városnak, hogy jámbor viseletű eskütteket válasszsanak, kik midőn Himfy István oda jövend, hogy a tárnokok módjára (juxta consuetudinem et modum tavernicorum) törvényszéket tartson, őt az

¹⁾ A tizednek ki nem adása miatt Geréb László erdélyi püspök 1501. évben a szatmáriak részére a misemondást, gyóntatást, az oltári szentségek kiszolgáltatását, az egyházi temetést eltiltotta, s a halottakat temetés nélkül büszhödni hagyta. (Palugyay.)

igazságszolgáltatásban és a panaszok elintézésében támogassák. Végre meghagyja, Szatmár és Németi városoknak, hogy miután közülök néhányan 150 arany forintot a királyi adóból maguknak bitoroltak, és ezt a pénzt most is maguknál tartják, nyomozzák ki az illetőket és szolgáltatassák azt vissza; különben kegyvesztéssel fenyegeti őket.¹⁾

A despota mindig Isten kegyelméből ráczországi despotának czimezi magát, Szatmárt és Németit a maga városának lakosait a maga polgárainak és hospeseinek, Himfyt a maga tárnokmesterének nevezi.

Ismeretes előttem még ezeken kívül István rácz despotának két évnélküli levele, mely szintén tanulmányos; az egyik kelt Batochynában szerdán, pünkösdi ünnepe után, és szól Himfy Istvánnak és Benedeknek (Stephano filio Petri, et Benedicto filio Heem) kiket a despota a maga szatmári ispánjainak (*Comitibus nostris de Zathmár*) nevez, meghagyván nekik, hogy sietve jöjjenek hozzá hadra készen. A másik Nándorfehérváron kelt Szent-Mihály nap utáni nyolczadán, ebben a többször nevezett Istvánnak, Péter fiának (*Comiti nostro de Zathmár*) egy Hans nevű harangöntőt ajánl. Ezen Himfy István a már idézett 1417. évi levelek egyikében a despota által Comes et familiaris noster, és magister Tavernicorum neveztetik.

Látjuk mindezekből, hogy István rácz despota Szatmár vármegyében nemcsak főúri nagybirtokos volt, hanem a megyét mintegy hűbérben tartotta, és hogy Himfy István 1417. évben az ő főispánja volt. Az említett két, évnélküli levelek egyikéből azt tanuljuk, hogy nem csak Himfy István, hanem vele együtt Himfy Benedek is volt a despotának szatmármegyei Comes. Miután Himfy Benedek 1420. évben már nem volt az élők közt, a kérdéses levelet 1411. és 1420. évek közé kell tenni. Ezen időszakban Szirmay munkájában Szatmár vármegyéről főispánok nem neveztetnek.

¹⁾ Mind az oklevelek a Kállay-család levéltárában. Őt kétségtelen hitelességű levél 1417. évből István despota által lévén kiadva, melyekben Szatmár és Németi városok birtokosaként szerepel, a Szirmay által közölt adománylevél 1411. évi keltezésében sem lehet fönnakadni.

Ezen példa nem áll magányosan. A Kállay levéltárban ugyanis egy szintén 1417. évi oklevelet fedeztem fel, t. i. Torontál vármegyének egy kiadványát, mely már mint olyan nagy ritkaság, de nevezetes más tekintetből is. Az oklevél, mely azt bizonyítja, hogy Csépi Jakab özvegye ügyvédekkel vállalt, így kezdődik: »*Nos Brayan . . . . . Rascie vice Comes et Judices nobilium Comitatus de thurontal stb.*« Ezen szavak után »*Nos Brayan*« után az oklevél meg van csonkítva. Szerintem azt így kell kiegészíteni: *Nos Brayan (Stephani despote) Rasciae vicecomes stb.* Ily módon rávezettünk, hogy Lazarevics István rácz despota Torontál vármegyében is hűbéri jogot gyakorolt, ott is a törvényhatóság tőle függött. De ha a despotának ez a hatalma Szatmár vármegyében kevésbé feltűnő, hol mint láttuk, nagy uradalmakkal bírt, kevésbé érthető az Torontál vármegyére nézve, minthogy eddigi tudomásunk szerint Lazarevics Istvánnak itt semmi jözságai nem voltak.

A kérdés csak úgy fejthető meg, ha felteszszük, hogy Lazarevics István nem csak Szatmár vármegyében előzte meg Brankovics Györgyöt nagy jözságok birtoklásában, hanem Torontál vármegyében is. Brankovics György talán örökösödési joggal követte István despotát Becse és Beçskerek birtokában Torontálme gyében; e két uradalom legalább nem említetik azok közt, melyek neki Nándorfehérvárnak az ő részéről való átadása után Magyarországon adományoztattak, mégis Becse — a nélkül, hogy különben tudnók, miként került az ő birtokába — Brankovics által veronai Birini Pálnak engedtetett át.

Mily terjedelmű volt az a jog, melyet György despota a szatmári főispán kinevezésében gyakorolt? arra egyenesen adatunk nincs, azonban feltennünk szabad, hogy e részben Szatmármegyében a viszonyok hasonlóak voltak, mint Külső-Szolnokmegyében, a hol, mint láttuk, Brankovics György a fontos Túrt és Varsányt bírta.

E viszonyt érdekesen világosítja I. Ulászló király Pyrotha bolgár városban 1443. november 22-én kelt és eredetiben Körmöczbánya városi levéltárában található levele,¹⁾

¹⁾ Közli Balassy Ferencz a Századok 1875. évi folyam. 251. lapján.

melyben Brankovics György despotának megengedi, hogy a külső-szolnoki főispánságra, melyet azelőtt néhai Kátay László viselt, a maga emberei közül a kit akar válaszszon vagy ajánljon, kit azután a király, tetszésének tartamára e hivatalban megerősíteni fog.

Ezen utóbbi kitétel: »tetszésünk tartamára« (durante nostro beneplacito) valamint a királyi levél azon kifejezése, hogy az említett kijelölési engedély csak *a mostani esetre* szól (*haec vice eligere et nominare valeatis*), eléggé megérteti velünk azt, hogy itt sem a tatai szerződésből folyó jogról lehet szó, sem arról, hogy Brankovics magyar zászlós ur, vagy nagybirtokos minőségénél fogva ily jogot gyakorolt volna.

A királyt ezen engedély megadásában egyedül csak politikai és opportunitási indokok vezérelték, a melyek nagyon helyén lehettek ott, a hol Brankovicsnak főbirtokai ugyyszólván összetömrölve valának.

Másképp állott a dolog Krassó vármegyében. Ottan ugyanis Brankovics Györgynek szintén voltak birtokai, nevezetesen Vaja és Dragalyolch falvak, melyek különben ma már nem léteznek; de nem lévén jelentékenyek, a despota itt nem is vergődhetett fel törvényhatósági képviselőre. Krassó vármegye 1431. évben szombaton Szentgyörgy napja után azt írja, hogy Himfy László emberei a despota egy jobbágyát megkárosították, a miért is az érd-somlyai castellanusok eskületételre megidézettek. Említetik ez alkalommal Érd-Somlyó, de nem mint a despota birtoka, mert a fentebb közlött adatok szerint Brankovics Érd-Somlyót csak az ő fogságába került Hunyadi Jánostól 1448. évben csikarta ki. Krassó vármegyének egy 1438. évi leveléből is tűnik ki, hogy a rácz despotának a jobbágyi és területi viszonyokból származó ügyei ott tárgyalattak és nem fordul elő eset, hogy Brankovics saját alispánjainak nevezte volna a vármegye alispánjait. Különben nem ismerjük azon falvakat, melyeket Brankovics Krassó megyében birt.

És mint Krassóvármegyében ugy Zaránd-, Szerém-, Bács-, Zemplén-, Beregh-, Abauj- és Biharmegyében, a hol a despotának szintén jöszágai voltak, semmi nyoma sincs annak, hogy Brankovics hivatalbul a megye élén állott volna.

Érdekes azon mód is, melylyel a despota Debreczen

városa számára a peres ügyek fölebbezését szabályozta; ki t. i. egy Czerbenitze faluban 1433. Mária Magdolna ünnepét megelőző vasárnapon azt rendelte, hogy a debreczeniek peres ügyeiket ne Buda város törvényszékéhez, hanem mindenek előtt a despota *saját tárnokmesteréhez*, onnan pedig magához a despotához fölebbezzék.¹⁾ Még ennél nagyobb öntudatra mutat azon körülmény, hogy Brankovics György 1429. évben szükségesnek találta Debreczen városának nem csak elődje, István despota által nyert szabadalmait megerősíteni, hanem azokat is, melyek a városnak Zsigmond király által adattak.²⁾

Egyébiránt a magyar Hármaskönyv a rácz despotáról azt jegyzi föl, hogy ő azonképen miként az érsekek, püspökök, vránai perjel, a szabad ispánok és örökös főispánok saját pecsétje alatt vallhat ügyvédekét.³⁾

Ezen utóbbi adatra hivatkozott Tököly Szabbas az ugynevezett illyr nemzeti congressus, Temesvárott 1790. szept.

¹⁾ Mily könnyen terjesztotnek történeti tévedések, mutatja az a körülmény, hogy az itt idézett oklevélre, melyben Mihály tályai castellanusról is szó van, Szücs István Debreczen város történelmének 72. lapján, mint olyanra, mely 1423. évben kelt, hivatkozik. Ő ezen évszámban meg nem ütközött. Jónak találtam azonban Révész Imre akadémiai tagtársam szívesességéhez fordulni és így közbenjárása folytán kaptam Debreczen város levéltárából azon 3 oklevél teljes szövegét másolatban, melyre Szücs az idézett 72. lapon az 1., 2. és 3. jegyzet alatt hivatkozik. Nagy meglepetésemre ezen másolatok közt a főnebbi oklevél megint csak 1423. évi keltezéssel fordul elő. A dolog ezen zavarában azon levéltári tiszthez fordultam, kinek ezen másolatokat köszönhettem, kérvén őt többi közt, legyen szives újra az eredeti oklevelet megnézni, vajjon ott nem áll-e vigezimo terció helyett, tricesimo terció. És íme, jön a válasz, hogy a szóban levő oklevél nem 1423-ban, hanem csakugyan 1433. évben kelt. — A dolgot úgy kell magyarázni, hogy Debreczen városánál a régebb kiváltságlevelek mind lemásolva bőrfedélbe kötve tartogattanak. Ezen bőrkötésű könyvet használta Szücs István, és ebből kaptam én is a hibás másolatot. Kevesebb scepticismussal, és a hivatalos másolatoknak hitelt adva, vajjon micsoda történeti combinációkban kellett volna tévelyegnem egy oklevél alapján, melyben Brankovics György már 1423. évben, sok évvel Lazarevics István halála előtt, magát rácz despotának és Albania urának nevezi, és Debreczenben mint saját városában intézkedéseket tesz!!

²⁾ Oklevél Debreczen város magán ltárában 10. sz.

³⁾ Verbóczy: Tripartitum II. rész, 13. czim, 6. §.

tember 9-én tartott ülésében, hogy kimutassa, miszerint Brankovics György felségi jogokat (*jura majestatica*) gyakorolt. Hivatkozott Albert király decretumjának, általunk is már idézett 25-dik cikkére, melylyel a rácz despota és Cilley gróf arra köteleztetnek, hogy jószágokat csak magyaroknak adományozhassanak, felejtven, hogy ez által Cilleyre is felségi jogokat ruházna, nem csak a despotára. Nézetének támogatására felhossa, hogy a despota a krusedoli zárdának adományokat tett, és Munkács városának vásári jogát megerősítette, mely két cselekvénye ma is érvényben áll. Hogy a despota bíraskodott, saját nevén bevallásokat tett, hogy banderiumot tartott, és azt a hadba vezette; mind azt Tököly Szabbas a különben jó irányu és világos elméről tanuskodó beszédében a felségi joggal hozza kapcsolatba. Mennyire túl lőtt a derék követ a czélon, és mennyire félreértette az ország intézményeit, azt mondanunk fölösleges, czáfolatra nem érdemes.

Brankovics György halálával a rácz despoták Magyarországhban más nyomokban mozognak. Halálos ágyán Szerbia kormányát nejeinek Irénnek adta át olyformán, hogy három fiának tanácsával éljen. Ezek közül kettőnek, Gergelynek és Istvánnak, Murat zultán 1441. évi május 8-án szemeit kitollatta; a harmadik: Lázár, egyedüli uralkodásra törekedvén, anyját Irént megmérgezte, mire az ő bátyja Gergely, valamint nővére Mara, Murat zultán volt neje, atyai házukból megszöktek Mahomet zultánhoz.

Bűnök által szerzett hatalmát nem soká gyakorolta Lázár, hanem csakhamar meghalt.¹⁾ Özvegye Ilona, egy Palaeolog leány, Szerbiát a pápának felajánlotta hűbérül, és midőn saját alattvalói ellene fellázadtak, a magyarokat hívta meg segítségül, kik erre 1459. évben Szendrőt megszállják, és azt Tomassevics István őrizetére bizzák. Azonban a szerbek maguk hívták meg II. Mahometet. Utjában a föld népe mindenütt segítette, Szendrő polgárai elébe mentek a zultánnak és Tomasevics a magyar hadőrséggel kénytelen volt capitulálni 1459. július elején. Így jött egész Rácország Galam-

¹⁾ Már 1458. február 22-éről vannak különféle hivatalos jelentések az ő haláláról.

bócczal együtt minden kardvágás nélkül a törökök hatalmába.

Brankovics György második fia, a világtalan István Magyarországhba vándorolt ki, honfiai nagy számának kisérétében, kik Szerém vármegyének nagy részét benépesítették, és Istvánt Rácország despotájává ki is kiáltották.

De ezen bevándorlás aligha közvetlenül Szendrő eleste után történt, mert Istvánnak Brankovics György fiának szintén rossz hire volt Magyarországon. Mátyás király 1459. július 18-án, tehát rövid napokkal Szendrő elvesztése után, a tokaji várát, és az egész hozzátartozó uradalmat Brankovics Istvántól György fiától elveszi, bűnül róván fel neki, hogy Szendrő várát a királynak, annak ismételt kérései daczára nem adta át, sőt a várőrséget folytonosan kérte, hogy Mátyásnak át ne adja. Lefoglalta és elvette a király a tokaji uradalmat továbbá István Tamás bosniai király fiának, Tomassevics István hűtlenségeért is, ki Brankovics György fiának Lázárnak (rácz despotának) Mária nevű leányát bírván feleségül, mint Mátyás király mondja, a jövő rácz despotává volt kijelölve, ki azonban nem tekintvén Magyarország és az egész kereszténység ebből származandó veszedelmét, Szendrőt a törököknek átadta.¹⁾ Ez így levén, nem értjük, miként dicsekedhetik István Tamás bosniai király már május 1-én egy Sfortia Ferencz milánói herceghez irt levélben, hogy az ő fia István néhai Lázár despota minden jószágait Magyarországhban és Rácországhban, a mennyire a törökök még el nem foglalták, megkapta és hogy Mátyás király által Lázár helyébe rácz despotának kinevezetett.²⁾

Rövid idő mulva István despota, ellugyatra magoktól a szerbektől, országából teljesen ki volt űzve a törökök által, és Castriota György (Skanderbeg) a hős albaniai fejedelemhez menekedett, kinél bizonyos kegykitartásban részesült a mindenétől megfosztott despota. Innen követeket küldött 1461. évben Sfortia Ferencz milánói herceghez, kiket az

¹⁾ Eredeti hártvás oklevél a magyar tudományos akadémia kéziratárában.

²⁾ Magyar diplomacziái emlékek Mátyás kir. korából I. 49. lap.

utóbbihoz maga Castriota György is látott el ajánló levelekkel. ¹⁾

Midőn a törökök (Skanderbeg halála után 1467. évben) Albania megszállására is készültek, István Olaszországbament, és ott 1481. évben 56 esztendőskorában meghalt. Családja azonban Olaszországból Erdélybe jött, onnan is 1485. évben Szerém vármegyébe költözött. ²⁾ Miről alább.

A roppant birtokok, melyeket Brankovics György egykor sajátjának mondott Magyarországon, tőle és családjától visszaestek a koronához vagy másoknak adományoztattak, és így berekeszhetném értekezésemet, ha némely eszmének tovább füződését nem tartanám alkalmasnak, az ő birtokviszonyából folyó helyzet jobb megismerésére.

Ha Brankovics István, György fia, legalább kísérletet tett Ráczország visszafoglalására, és így a földieit által neki tulajdonított méltóságához a megfelelő hatalmat is megszerezni, utódjai még annyit sem tehettek; náluk a despota elnevezés már épen csak cím volt.

Brankovics György öregebbik fia Gergely látván, hogy II. Mahometh segítségével Szerbia uralmára nem fog jutni, az uralkodás szándokáról lemondván, szerzetessé lön és zárdába ment. († 1460.) Fia Wuk semmi pretensióval nem használta ugyan a despota címet, de becses emléket szerzett magának Magyarország történetében, vitézsége és — a mit nem hiába hangsúlyozunk — hűsége által a haza iránt.

Wuk 1465. év elején a török zultán által Mátyás királyhoz küldetett, hogy ott a béke eszközzésében működjön. Wuk a küldetést elfogadta azon szándokkal, hogy Magyarországból soha vissza ne térjen. Mátyás király szintén felismervén benne a derék férfit, őt szolgálatában marasztalta. Azóta őt folytonosan Magyarország érdekében tevékenynek, harczaiiban saját fegyverét is dicsőíteni látjuk. Midőn Mátyás király 1468. ápril elején Podiebrad ellen készült, Wuk Brankovicsot találjuk az ő kíséretében. Már 1476. évben a temesvári vár-

¹⁾ Magyar diplomacziái emlékek Mátyás király korából I. 116. és 117. lap.

²⁾ Engel Serwien und Bosnien 415. és 416. lap.

nagyokkal, Jaksics Demeterrel, a Dócziakkal és más urakkal együttesen verte meg a törököt Temes vidékén és Pozazin-ig üldözte. Fridrik császár a pápai intés daczára Csehországot Ulászlónak hűbérbe adván, az ezért megsértett Mátyás király két nappal utóbb 1477. június 12-én Fridriknek és mindazoknak, kik segitendik, háborút izent. A hadsereg Győrött gyülekezett, és Wuk Brankovics közte volt könnyű rácz lovasságával. Szeptember havában Krems és Stein mellett táborozott Ausztriában Kinisyvel és Jaksicsesal. Kinisy Pállal 1479. évben Báthory István erdélyi vajda segítségére repült, és a kenyérmezei diadal kivívásában részt vett. Mátyás királyt a tapasztalás azon meggyőződésre vezette, hogy csak úgy léphet fel hatásosan a török ellen, ha előbb a szintoly unalmas, mint álnok és szükkeblű Fridrik császárt megrontja. Tervének kivitelére készülvén, 1481. évben Kinisyt és rendes haditársait, Wuk Brankovicsot és Jaksics Demetert kellő utasítással bizta meg a déli részek védelmével. Ez évben november 4-én ő szállította át hajóival Kinisy hadseregét Szerbiába, ki ez alkalommal Kruseváczig hatolt. A következő évben, július havában megint Kinisy, Dóczy Péter és Wuk Brankovics vérik meg a szendrői pasát Becskeréknél. ¹⁾ Utolsó hadi tette lehetett, midőn 1484. évben a Karinthiából visszatérő törököket, ő vele együtt Gerőb Mátyás bán, és Frangepán Bernardin az Unna közelében és Dubicza táján lemészárolta.

Ugy látszik (legalább Raics írja) hogy Wuk Brankovics 1485. évben meghalt. Az oklevelekben rendszeren a despota címmel fordul elő, de ez igazán csak cím volt, és még nem is e cím, hanem saját vitézségének kifolyása volt az, ha Mátyás

¹⁾ E csata idejét elég zavarosan adják elő történetíróink. Fessler július végére teszi, megjegyezvén, hogy a király e győzelmet a pápának szeptember 15-én jelentette. (V. köt. 380. és 381. lap.) Engel szerint a csata Szendrő mellett a Becherem mezőn folyt augusztus havában, (Serwien 433. lap) alább ugyan 6 szeptember havára teszi (u. o. 448. lap). Ortway épen október utolsó napjaira teszi a csatát Becskerék vidékére. (Csanád egyházmegyei tört. Adattár I. 468. lap.) Teleki a csata idejéről egészben hallgatván, az ellenséges összecsapást Becherem mezején mondja történetnek, miből látjuk, hogy e részben Engelt követi. Heltai Becse mezején keresi az ütközet helyét. (Teleki: Hunyadiak kora V. 241. lap.)

király a hadi parancsolatot néprokonainak egy része fölött neki átengedte.

A despota címet Mátyás király 1471. évben erősítette meg Wuk Brankovics javára; akkor, midőn már több esztendeig e férfi derékségét kipróbálta. Eljárásában a nagy királyt szintugy politikai előrelátás, mint egy kis öntudatosság vezérelhette, mert magához illőnek találta, hogy vazallusai és alattvalói közt egy bosniai király (Ujlaky Miklós) és egy rácz despota legyen. Reménylette egész Szerbiának visszahódítását, magyar védnökség alatti újra alakulását, és a Brankovics háznak trónrajutását az ő támogatásával.

Engel azt állítja, hogy Mátyás király Wuk Brankovicsnak székhelyül *Fejérvő* várát jelölte volna ki melynek másik neve Belasztana, Posega vármegyében, melyhez *Zalankomen* is tartozott. Mikor? azt nem mondja. (Serwien und Bosnien 446. lap és Geschichte des ungarischen Reichs II. köt. negyed rét.) Mondja azt is, hogy a despota e birtoktól tizedet fizetett a zágrábi püspöknek. A hely ma a gradiskai határövezred kerületében létezik, és Lipszky-nél és Nagy Lajosnál Bielasztana-nak Görögnél Bielaszticena-nak iratik. ¹⁾ Bizonyosabb, hogy a király Wuk-nak *Berekszó* várát adományozta Valkó megyében, minthogy 1482. évben Vithéz István az ő berekszói Castellanusának neveztetik. (Castellanus Castrí Berekszó *Illustris* Wok despota) ²⁾

Mindjárt Wuk halála után, és pedig 1486. évben, Mátyás király Berekszót, melyet eddig Wuk titulo donationis et inscriptionis birt, Brankovics István fiainak, Györgynek és

¹⁾ Ezen Belasztana régen a Garai családé volt, és várral birt. Ezt, valamint Neprichon és Debrechen várakkal és Kalabar, Lygh, Toplicza, Pepelócz, Neprichun, Kalizar, Tomla, Ragys, Jeznik, Devrechen, Abnya és Ubmelléke ráczföldi kerületekkel Garai Miklós, a hasonnevű nádor fia, 1392. évben cserébe adta Zsigmond királynak, a melyért viszont a királytól Kőszeg várát és a hasonnevű, falal kerített várost Vas megyében és Csesznek várát Veszprém megyében kapta. Az erről szóló oklevél olvasható Zsigmond királynak egy 1106. évi átiratában, mely a budai kamarai levéltárban őrzetik. Kitétszik ebből az is, hogy azon várak és tartományok, melyeket Zsigmond király 1429. évben a tatai szerződéssel magának Szerbiában fentartott, csakugyan az ő tényleges birtokában voltak már a XIV. század végén.

²⁾ Oklevél a budai kamarai ltárban.

Jánosnak adományozza, a kik tehát, mint látjuk, Olaszországból akkor már visszajöttek. Az adományozás formája az akkori diplomatikai nyelven azt jelenti, hogy a birtok nekik zálogba adatik, míg az bizonyos összegért tőlük vissza nem váltatik. Az adománylevélben István fiainak egyike így címzetetik: *Illustris* Georgius Princeps; a másik: *Magnificus* Johannes *Despota*. És itt feltűnő, hogy nem György, a testvérek öregebbike tiszteltetik meg a despota címével, hanem János az ifjabbik, melynek magyarázatául az szolgál, hogy György pap lévén, egy hegumen rábeszélésére még ugyan ez évben a kölpényi zárdába vonta meg magát. Mégis György az, ki utóbb még mint magyar zászlós ur szerepel egypárszor, és nincs kétség, hogy a magyar királyok még mindig szemmel tartották az 1426. évi tatai szerződés alapját. Nevezetesen 1492. évben, »György Ráczország despótája« tizedik helyen Losonczy László tárnokmester pecsété után, a magáét is függesztette a Budán márczius 7-én kelt oklevélre, melynek erejénél fogva Magyarország és az erdélyi részek bárói, főbbjei és nemesei, II. Ulászló fimagva szakadásának esetében Maximilián római királyt urocul és királyukul választandják. Mint Magyarország bárója s tehát zászlósa is, tartozott a despota az 1498. évi 22. törvényczikkelyhez képest ezer lovast az ország oltalmára kiállítani. ¹⁾ Ezt a törvényczikkelyt akár Jánosra akár Györgyre lehet érteni, mert a despota benne név nélkül említetik. Szalay azt egyedül Györgyre alkalmazta, János azonban székhelyül Kölpényt választotta, mely egykor Brankovics György birtokainak egyike volt, de a honnan János felső-szerémmegyei Bersakowo-ra ²⁾ tette át lakását a sok török betörés miatt. És itt János meg is halt 1503. évben. ³⁾

János despota elég szerény szerepet játszott. Midőn 1490. évben 8 püspök és 25 mágnás Corvin János herczeggel szerződésre léptek, azon titkos szándokkal, hogy őt trónörök-

¹⁾ Szalay László: A magyarországi szerb telepek jogviszonya az államhoz 9. lap.

²⁾ Ma ily néven ismeretlen.

³⁾ Engel: Serwien und Bosnien 448., 449. és 453. lap.

ségi reményében kijátszák, a herceg védelmére sereggel megjelent urak közt volt János despota is, ¹⁾ de daczára annak, hogy Corvin hívének vallotta magát, még sem vett részt a herceg oldalán azon csatában, melyet Kinisy Pál elég hálátlanul vívott vele a Csontmezőn; sőt úgy látszik, hogy Kinisy őt nem sokára Ulászló király pártjára vonta. Kiténik ez abból is, hogy 1491. évben Georgius et Joannes Rascianus Ulászló király seregéhez 600 sisakos vitézt állítottak.

Mellözöm az Ujlaki Lőrincz herceg és János despota valamint testvére György közt folyt hozadalmas pereket, melyeket Várdai Péter kalocsai érsek hiába igyekezett kiegyenlíteni, ²⁾ és melyek magát a királyt kényszeríték, a feleknek békét parancsolni, a haza védelmének érdekében.

Azonban midőn 1494. évben a király Ujlaki Lőrincz herceg megaláztatását szükségesnek találta, János despota kapta a parancsot, hogy *Száva-Szent-Demetert* és Roholtzát Posega közelében szállja meg, a mi meg is történt; de az utóbbi helyet előbb ostromolni és ágyúkkal döngetni kellett.

János despota különben nem csak Ujlakival, hanem magával a békeltető Várdai Péterrel is viszályban állt, mely a rácok részéről az érseknek megtagadott tízedfizetésből keletkezett. Várdai e végett keservesen panaszkodik Drágfy Bertalan erdélyi vajdának, és a despota rossz szomszédságáért, kinek egyébiránt erélyes szavakban szintén felvilágosítást adott a törvényes helyzet követelményeiről. ³⁾

A feszültség azonban az érsek és János despota közt nem mindig létezett, mert egyik levélben az utóbbinak köszönetet mond, hogy a törvényszék előtt az érsek javára cselekedett, igéri is János despotának és testvérének kész barátságát, ha ők is barátságukat tettel és nem csak szóval fogják bizonyítani. ⁴⁾

¹⁾ Fessler így címezi: Johannes Despot von Rascien und Ban von Jaicza. (V. köt. 704. lap.)

²⁾ Várdai Péter 1491. évben három levelet intézett a főnembű György despotához, kinek szintén ezt a címet adja: Illustri domino Georgio, Regni Rasciae despoto. Lásd Petri de Warda Epistolae 82—86. l.

³⁾ Lásd Várdai két levelét 1496. évből: Epistolae 124. és 126. lap.

⁴⁾ A levélnek nincs keltje, mind a mellett 1496. év elejére vélem tenni, mert a főforgó viszályra legkisebb célzás nincs. (Várdai 275. l.)

Említésre méltó, hogy olykor György, János testvére is használta a despota címet, nevezetesen egy 1496. évben kelt oklevélben, mely az Athos hegyen Szent Péter és Pál tiszteletére emelt zárda javára állítottatott ki. Ez által György máskép Maxim püspök, csak családi jogát akarta föntartani, különben is anyjával és testvérével jószágközösségben élvén. Raitsch szerb író az idézett oklevelet látta és pecsétjét lerajzolta. Rajta három koronás személy látható, alma és jogar nélkül, ily felirással: Gospodina Angelina, Gospodin Despot Georg, Gospodin Despot Johann. A hátrészén Szentgyörgy a sárkánnyal, és ily felirással: Szent, nagytehető György, segítsd szolgálodat. ¹⁾

János az utolsó Brankovics volt, ki a despota címet (állítólag 22 évig) használta, és vele együtt a család még virtualis ogai is a szerb földre örökre elenyésztek.

A despota cím azonban, azonnal János halála után más családra származik át, értem a grabarai Beriszló horvát családot. A Beriszlók sógoraik voltak a Brankovicsoknak, nem vércik, és rác despotákká való kineveztetésükből azt lehet következtetni, hogy a Brankovicsok fimagzata a XVI. század elején elfogyott.

Ebből Beriszló Ferencz 1501—1503. évig még csak jaiczai bán volt.

Beriszló János már 1504. évben Despotus Regni Rasciae címen fordul elő és mint ilyen nevezetik a Rákos mezején 1505. évben tartott híres országgyűlés azon oklevele alatt is, mely eivül mondja ki, hogy Ulászló fimagvaszakadásának esete, a Rendek királyul csupán és egyedül magyart akarnak tenni. Előfordul pedig az ország főurai között huszonegyedik helyen, 1509. és 1511. években még mindig Beriszló János, 1522. ²⁾ és 1526. években azonban Beriszló István viseli a rác despota címet, kivel — mint Szalay László írja — »végizben a mohácsi ütközet előestéjén találkoznak« mely állítás azonban — mint látni fogjuk — nem felel meg a valóságnak.

¹⁾ Engel: Serwien 452. lap.

²⁾ Oklevelek a gróf Zay család ugrózi levéltárában.

A versengő magyar királyok neveztek-e ki a mohácsi csata után rácz despotát? Szalay azt tagadja, és azon nézetten látszik lenni, hogy Beriszló István ezen csata örvényében elveszett. ¹⁾ A körülmények csakugyan olyanok valának, hogy a despotai cím örökre való leáldoztatást kellene feltennünk, mert midőn a magyar nemzet saját földjén volt kénytelen lételeért küzdeni, nem volt értelme azon politikának, mely a despotai cím osztogatásával a magyar király jogát Szerbiára akarta kitéríteni és a reményt ébren tartani, hogy ha majd Szerbia a török uralom alól felszabadíttatik, ezen tartomány Magyarország védnöksége alatt ismét helyre fog állíttatni. De a dolog másként történt, mert János király 1527. június 18-án a német párthoz szegődött Grabariai Istvántól — ki nem más mint a fönnbbi Beriszló István — a rácz despotaságot elveszi és azt a dunai naszádosok kapitányának Radics Bosicsnak adományozza. ²⁾

Ebből nemesak az tűnik ki, hogy Beriszló István a mohácsi csatát túlélte, hanem hogy a despotai cím végre oly egyénekre szállt le, kiket semmi vérséges kötelékbe nem lehet hozni a Brankovicsokkal, és kiknek neve távol tartá a szerb fejedelemségre való aspiráció eszméjét.

Radics Bosics vitéz ember volt, és még alig néhány évvel az előtt vándorolt be Szerbiából Magyarországra. ³⁾

De ugyanazon időben (1527) egy alacsony származású szerb, földieinek nagy számát maga körül gyűjté és ámitá tekintélyes származásának híresztelésével és hadi préda ígéretével. Ez ember, kit történetírásunk »Czár Jovan« néven ismer, nem csak azt állítá, hogy a Csarnojevics montenegrói családtól származik, hanem rokonságot is fitogtatott Angelinával, Brankovics István feleségével, György és János anyjával. Ez a Jován ⁴⁾ a mohácsi vész utáni zavarokat felhasználva

¹⁾ Szalay László: a magyarországi szerb telepek jogviszonya az államhoz 10. lap.

²⁾ Szerény Emlékirataiban Radics Bosicsnak több tette felemlítetik, melyek az ő ragaszkodásáról János királyhoz tanuskodnak.

³⁾ Az oklevél, mely őt despotává kinevezi, Budán kelt és eredetileg található a budai kam. Itárban NRA. 938. csom. 13. sz.

⁴⁾ Istvánfy szerint homályos, szolgálai eredetű, Zermegh szerint Zápolyainak erdélyi vajdasága korában, lovásza volt.

nalni akarván, a rácz despotai címet bitorolta, és miután koronás fejedelem által erre fel nem jogosítottatott, a maga földieit által, kik a jogot nem igen nyomozták, despotának címzettette magát. Nem eszméért harczolt ő, hanem a harczczal járó prédaért, kirabolta a barátot és ellenséges félt egyaránt, ajánlatokat fogadott el Ferdinánd királytól, Zápolyai János királytól is, Ferdinánd nevezetesen ismervén Jován fenhéjázó aspiratiót, neki a despotai méltóságot, és mindazon jószágokat ígérte, melyeket Brankovics valaha Zsigmond királytól birt. Utóbb Ferdinánd király ezen ígéretét függő pecsét alatt kiadott oklevélbe foglalta, és azt megbízottja Mercator által Jovánnak kiszolgáltatták. ¹⁾ Végre Révay Ferencz is őt nagy ígéretekkel Ferdinánd részére hajlítá, mit Zápolyai megtudván, előbb Perényi Pétert, aztán Czibak Imrét küldő ellene, kinek hadai őt Szeged környékén megverték és megölték.

Ily módon tűnt el történetünk lapjairól a despotai cím, és hogy vele nem találkozunk többé, azon nincs mit sajnálni. Letűnt sokkal hamarabb, mint azt Tököly Szabbás véli, ki azt állítá, hogy az I. Lipót által 1690. évben a bevándorolt szerbeknek adott kiváltságok a despotai méltóságot leszoríták, vélvén, hogy annak helyébe a vajdai hivatal lépett. ²⁾ Ki ne tudná, hogy az idézett kiváltságlevél a régi despotai címmel semmi összefüggést nem keres, nem állít? A választásra bocsátandó, de soha a választás stádiumába nem került vajdai hivatal, az újabb időben felmerült törekvés, a vajdai hivatallal tartományi birtoklást és kormányzást is összekötni, a mivel még a régi despotai méltóság sem dicsőkedhetett Magyarországon földén, ezen értekezés keretén kívül esik.

Mint elfogulatlan történetírónak constatálnom kell, hogy a rácz despotaság története a XVI. század első felében megszűnik; későbbi századoknak találmányait e történetbe behozni: nincs sem szükség, sem jogosultság.

¹⁾ Lásd Szerény Emlékiratai 158. és 160. lap.

²⁾ Sermo quem Sabbas Tököly, qua deputatus ad nationalem Illiricum Congressum in sessione Temesváriani die 9-na Septembris Anno 1790. celebrata, fecit Pestini. 1791.